

VALKENHEIDE

**WIJ
OP
DE
HEI**

50 JAAR WEL EN WEE
OP DE MAARSBERGSE
HEI. OVERZICHT VAN
WAT WAS, WAT IS EN 'N
BLIK IN DE TOEKOMST

WIJ OP DE HEI

door Jan Roelfs

Uitgave „Valkenheide" te Maarsbergen

Ter nagedachtenis aan mijn vriend Rombout Kerstens,
leraar te „Valkenheide” van 1930 tot 1956.

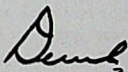
Voorwoord

Het huidige bestuur en de directie van „Valkenheide”, in eerbiedige herdenking van het werk van hun voorgangers, zijn dankbaar het vijftigjarig bestaan van het aan hun zorgen toevertrouwde „Opvoedingsgesticht vanwege de Nederlands Hervormde Kerk voor jongens” te mogen viëren.

Zij zijn er gelukkig mede de heer J. Roelfs bereid gevonden te hebben een overzicht te geven van de geschiedenis gedurende de afgelopen halve eeuw en bieden aan alle vrienden van „Valkenheide” in een eenvoudige uitgave diens relaas aan.

De totstandkoming van de nieuwgebouwde kerk, waarvan de voltooiing in het jubileumjaar niet mogelijk was, heeft er toe geleid het gouden jubileum van „Valkenheide” eerst thans — in 1963 — te herdenken. Bestuur en directie achten de ingebruikneming van het Kerkgebouw een stijlvol moment om de ruim vijftig levensjaren van de inrichting dankbaar te markeren.

De Voorzitter van het Bestuur,

(Jhr Mr C. Dedel)

Niet het „succes” is primair. Primair is (ook in ons werk): de gehoorzaamheid aan Christus’ opdracht. En, vertrouwen! God voedt ook de Opvoeders niet op voor „alleen-maar-’n later!” Maar boven alles voor „hier-en-nul”

Niet in het succes, niet in de voorspoed, niet in „het halen van de overkant” ligt het criterium van ons werk. Maar dat criterium (en, o, hoe „critiek” is dat voor het bereiken van het door God bedoelde „succes”), — dat criterium is daarin gelegen dat wij Christus altijd-en-overal, in onze „ups-and-downs”, kennen, — niet als een bedreiging („’n spook”), — maar als onze „metgezel”! ’n „Metgezel”, voor wie elke storm gaat liggen. Ook de stormen van onze twijfel en vertwijfeling! Ons werk is alleen waard gedaan te worden als: geloofswerk! Want het geloof heeft een beloning in zichzelf!

C. D. Buenk
pred. adjunct-directeur
(1951 tot 1955)

Heilzame kentering

In de tweede helft van deze eeuw, waarin het bij sommigen mode is de psychiater even regelmatig te bezoeken als de kapper en in Engeland een boekje verschenen is onder de opmerkelijke titel „Ouders, plaag Uw kinderen niet langer!”, heeft Nederland de heilzame invloed van vijftig jaar kindrewetten herdacht.

Men kan niet ontkennen, dat het décor wat extreem is, vergeleken met de toestanden rondom de eeuwwisseling, toen de wetenschap nog maar nauwelijks de vinger naar de kinderbescherming had uitgestoken en de sociale bewogenheid nog maar een uiterst smalle bedding had gevonden.

Men zou kunnen wensen, dat genoemd Engels boekje, waarvan de inhoud door deskundigen onwaar en overdreven wordt genoemd, tegen het einde van de vorige eeuw was verschenen en dan onder een gewijzigde en meer realistische titel.

Toen werd het overwegend onbeschermd kinderleven — de natuurlijke bescherming door de ouders buiten beschouwing gelaten — bedreigd en geteisterd.

Een omstandigheid, welke licht neigt tot een verwijt aan de generatie, die verantwoordelijk was voor deze jeugd. Men moet echter elke ontwikkeling zien in de tijd, waarin zij plaats greep en dit geldt ook voor de wijze, waarop in het verleden het strafrecht werd toegepast.

In de wereld van de kinderbescherming — in ons land volkszaak, dus particulier initiatief — kent men het klassieke voorbeeld uit 1868, toen in Goes een meisje van nog geen zes jaar, dat snoepgoed en naaigerei had gestolen, tot een tuchthuisstraf van zeven en een half jaar werd veroordeeld. Het criterium van dit — vóór onze begrippen onmenselijke vonnis — was, of het kind met oordeel des onderscheids had gehandeld

Dan is daar het beruchte Engelse geval, dat zich in 1832 afspeelde, toen men een tienjarig jongetje ter dood bracht, dat een ruitje had ingedrukt en voor tien centen aan verf had weggenomen.

Ruim zestig jaar geleden groeide het verlangen om te komen tot een wettelijke regeling, waardoor het mogelijk zou zijn het kind tegen onrecht te beschermen, althans zoveel mogelijk te beschermen.

Er waren aanleidingen te over om kindervetten tot stand te brengen. Ondanks de arbeidswet van 1889 kwam arbeid van kinderen beneden de twaalf jaar nog herhaaldelijk voor; men kon gerust spreken van kinderexploitatie.

Een wettelijke regeling was mede noodzakelijk om het mogelijk te maken kwaadwillende en ongeschikte ouders het gezag over hun kinderen te ontnemen.

Tevens vroeg het vraagstuk van de jeugdcriminaliteit de aandacht. Een kind werd op praktisch dezelfde wijze gestraft als een volwassene. Vandaar dat in 1893 ruim tweeduizend kinderen in gevangenissen — veelal temidden van volwassenen — waren opgesloten.

Het was aan minister Cort van der Linden voorbehouden de kindervetten in het Staatsblad te brengen (1901), waarna zij op 1 december 1905 in werking traden.

De Kindervetten, sociaal-pedagogisch van verstrekkende betekenis, betekenden een niet te onderschatten ruggeleuning voor de kindbescherming in de particuliere sector.

Historische dag: 4 oktober 1912, Koningin Emma verleende door haar aanwezigheid luister aan de opening van „Valkenheide”. Rechts van haar de toenmalige directeur, ds C. R. van Lelyveld.
(Foto afgestaan door ds P. van Lelyveld).

De wereld van 1912

„Er stond een hoofd- of menagegebouw, een paviljoen voor negentig jongens boven de veertien jaar, een werkplaatsje en een gebouw met schoollokalen, een gebouw voor water- en lichtvoorziening, een boerderij en enige woningen. De kosten hadden, inclusief de grondontginning, f. 250.000,— bedragen.”

Dit vermeldde Het Algemeen Handelsblad over „Valkenheide” in oktober 1912, toen Nederland een zeer rustig jaar beleefde.

Na de verkiezingen van 1909 was een coalitie-kabinet ontstaan, het kabinet Heemskerk, met later ds Talma als Minister van Sociale Zaken. Het was de tijd, dat men in de kranten discussieerde over de grote hoeden van de dames in de schouwburg en het exorbitante roken van de heren, de dagen van toenemende spanning op de Balkan, die leidde tot een oorlog van vier Balkanstaten met Turkije.

De zichtbare geboorte van „Valkenheide” speelde zich af in de dagen, toen in het Amsterdamse Zuiderbad voor het eerst zwemuren voor dames werden ingesteld, het bureau „Gelria” in Utrecht dienstboden voor dadelijk kon verstrekken, in de Hollandse Schouwburg aan de Plantage in de hoofdstad het stuk „Die in duister leven” volle zalen trok en in de reeds lang verdwenen Witte Bioscoop aan het Damrak de film „De schipbreuk van de Titanic” werd vertoond, toegang 25 cent!

Het was het najaar, waarin Spanje getroffen werd door een spoorwegstaking en Maison de Bonneterie in Den Haag en Amsterdam in advertenties „originele Engelsche matrozenkleding voor jongens en meisjes” aanbood. De dichter-jurist Jacob Israël de Haan deed verslag van zijn reis naar Rusland, men ageerde vóór en tegen de hondenbelasting en nam kennis van de min of meer opzienbarende verklaring

van de Minister van Justitie, dat niemand — na de invoering van de Kinderwetten — had kunnen vermoeden, dat de zorg van de Regering zich over achthonderd kinderen zou uitstrekken. De bewindsman deelde mee, dat 226 verenigingen, op het gebied van de kinderbescherming werkzaam, door de Regering werden gesubsidieerd en dat van dit aantal er 41 het lot van de „regeringskinderen” aantrokken.

Een betrekkelijk rimpelloos jaar in Nederland aan de vooravond van de eerste wereldoorlog.

Voorspel en steenlegging

— een Bethel, een Huis Gods

Wild en bijster land strekte zich uit tussen Maarsbergen en Leersum, dorpen in de rustige beslotenheid van een dromend heidegebied, toen de Synode van de Nederlands Hervormde Kerk in haar zitting van 22 augustus 1900 met algemene stemmen besloot een voorstel van dr Bronsveld c.s. aan te nemen. Dit voorstel behelsde de benoeming van „een Commissie van twee leden der Synode, die zich drie leden buiten de Synode zouden assumeeren, met opdracht, om de Synode des volgenden jaars te dienen van advies, omtrent hetgeen zy, met het oog op de Kinderwetten, zoude te doen hebben, ook in het belang der Kerk”.

In die Commissie namen, naast de Synodeleden, dr A. W. Bronsveld en dr P. G. Brondgeest, zitting drie Amsterdamse predikanten, de heren dr J. Th. de Visser, dr E. Laurillard en dr L. Heldring. Het eerste rapport werd inderdaad in 1901 uitgebracht; er volgden meer rapporten.

In haar zitting van 20 augustus 1907 besloot de Synode over te gaan tot de oprichting van een „Opvoedingsgesticht vanwege de Nederlandsche Hervormde Kerk, voor Jongens”. (De Kinderwetten, aangenomen in 1901, waren bij Koninklijk Besluit van 25 oktober 1905 met ingang van 1 december van dat jaar inmiddels in werking getreden).

Nadat op 2 september 1909 de „Akte van Stichting” was gepasseerd, trad deze Commissie, onder voorzitterschap van dr J. Th. de Visser, op als bestuur van de nieuwe Stichting.

De eerste taak van het bestuur was te zoeken naar een geschikt terrein, waaraan bijzondere eisen moesten worden gesteld. „Een gezonde streek, goedkoope grond, geschikt

tot cultiveering, zoodat land- en tuinbouw met succes kunnen worden beoefend; eenigszins geïsoleerd en toch niet al te ver van een spoorweghalte verwijderd".

In de gemeente Maarn vond men een perceel van bijna honderd hectaren heidegrond, dat volkomen aan dit doel beantwoordde. Zes juli 1911 werd de eerste steen gelegd voor het latere opvoedingscentrum „Valkenheide".

Wij ontleneu aan een verslag uit die dagen:

„Van het station Maarsbergen, aan de spoorlijn Utrecht—Arnhem, voert een weg door hoog geboomte naar de plek waar vroeger een boerderij stond, die de naam „Valkeneng" droeg, vlak bij de Valkenengsche Steeg. Twintig minuten loopen langs den tot op dit oogenblik nog slecht bestraten weg en dan zien we aan den linkerkant eenige bouwwerken in staat van wording. In de verte een hooge vierkante loods, gedekt door een wit-zwart dak.

Vóór aan den weg is een woning bijna afgebouwd, wat naar links staat het voltooide en bewoonde huis van den tuinbaas van „Valkenheide"; daarachter verheft zich het dak en de opstallen van een nieuwe boerderij. Rechts daarachter wordt een groot woonhuis gezet en in de nabijheid

daarvan liggen de fundamenten van een groot gebouw, het dienstgebouw van „Valkenheide”. Thans waaien er een paar vlaggen en staat een tentdak opgesteld. Vóór ons strekt zich uit de onafzienbare bruine heide, prachtig afgesloten door de heuvelrij, waartussen het grafmonument van Nellenstein zich verheft. Een heerlijk panorama op een dag als vandaag”.

Tot zover deze inleiding.

Op die zesde juli 1911 waren, behalve de bestuursleden, een groot aantal belangstellenden naar de geboortegrond van „Valkenheide” gekomen. Mede uit eerbetoon aan de pioniers van het eerste uur geven we hier de namen van de aanwezigen. Het bestuur was vertegenwoordigd door:

dr J. Th. de Visser, ds P. S. Meerburg (secretaris), ds J. W. A. Klinkhamer Bredius, jhr. Q. J. van Swinderen, burge-meester van Loosdrecht, ds A. C. A. Leenmans, Harlingen, ds O. Schriecke, Enschede, mr J. A. E. Lisman, Den Haag, J. R. Snoeck Henkemans en mr S. Hogerzeil, welke laatste als quaestor-generaal van de Synode in het Bestuur zitting had. Voorts ds C. R. van Lelyveld, directeur van „Valkenheide”, alsmede de heer Posthumus Meijes, de architect van het complex en opzichters en werklieden. Men stelde zich op in een kring, in het midden stond een kalkbak, symbolisch met bloemen versierd.

Er werden uitvoerige toespraken gehouden. Hooggestemde redevoeringen naar de stijl van die dagen. Maar zeker ook vol realiteitszin, zoals — bijvoorbeeld — deze passage:

„Mijne vrienden, weest er van doordrongen, dat, hoe eenvoudig Uw werk ook moge zijn, ook de enkele steen werkt mede aan de vestiging van dit gebouw, dat wij kunnen noemen een Bethel, een huis Gods, een woonstede des Heiligen Geestes”.

Dirk Pieter Samuel Meerburg, de zoon van ds Meerburg, legde daarne de hoeksteen voor het gebouw. Ds De Visser achtte de eerste steenlegging „door dezen knaap een welverdiende hulde aan de groote trouw, toewijding en ontzaglijke liefde voor dezen arbeid door zijn vader”.

Het verslag uit die dagen eindigt met déze overpeinzing:
„Men begint met één paviljoen voor tachtig jongens. De andere honderd en twintig jongens zullen een plaats vinden zoodra in de Hervormde Kerk algemeen gevoeld wordt hoe noodig deze arbeid is. Weet men, dat onlangs voor een jongen van zestien jaar uit Den Haag aan alle stichtingen om plaats is gevraagd en dat hij nog rondzwerft?

Er was geen plaats.

Er moet plaats komen. Maar daartoe moet er geld komen! God, de Heere bewege veler harten om in dezen dienst Zijns Koninkrijks, geld en gaven te besteden.

Vorstin bij het begin

Wees gedankt o Koninginnel
Voor Uw komst hierheen.
Deze gunst, aan ons bewezen,
Die vergeet er geen.
God bewaar' nog lang uw leven
Voor ons Vaderland,
Door oprechten dank gedreven
U zoozeer verpand!

Dit was het slot van het lied, dat de jongens van „Valkenheide” op de historische vierde oktober 1912 Koningin Emma hebben toegezongen. De Koningin-Moeder, die toen 54 jaar was, verleende door haar aanwezigheid bijzondere luister aan de opening van het opvoedingscentrum op de heide, tussen Maarsbergen en Leersum. De toenmalige directeur, ds C. R. van Lelyveld, heeft in de tweede uitgave van het maandblad „Onze Jongens” (oktober 1912) aan de voorbereidingen, die aan de openingsdag zijn voorafgegaan en aan de hoogtijdag zelf, waarvan hij onder de titel „Kroniek” een even uitvoerig als hooggestemd verslag geeft, een uitvoerig stuk gewijd:

„Daar zouden verscheidene rijtuigen en automobielen komen oprijden over plekken, waar voor twee maanden nog niets was te zien, dat op een weg leek. Gelukkig dat onze tuinman, die zowat van alles verstand heeft, ook wegen kan maken. En dat er nog goede arbeiders in deze streeks des lands zijn te vinden, die van aanpakken weten. En er ook onder onze jongens al krachten waren, die wat mee konden helpen — hoewel wij toch geen vrijmoedigheid hadden (al waren de hulptroepen nog zoo noodig) om de leerschool op de boerderij en in tuinen en werkplaatsen er voor vacantie te geven”.

Na zich te hebben beklaagd over de vele oneffenheden op het terrein, zegt deze directeur voorts:

„Dan in de gebouwen zelf, wat viel daar veel te schilderen en te ordenen de laatste weken. Houten vloeren moesten worden geolied, en van steenen trappen weer gemorste olie worden verwijderd. En hoeveel viel er te schrobben en te boenen. Onnoodig te zeggen dat onze jongens voor het optimmeren en groen maken van een groote eerepoort, alweer onder leiding van baas Hardeman, wel te vinden waren.

En toen de Heer van het dorp, Jhr. Mr. Godin de Beaufort, welwillend op zich nam om onze groote zaal en eenige andere vertrekken met fraaie planten van zijn landgoed te doen versieren, en de baas en tuinknechts van het huis „Maarsbergen" dan ook verschenen met reusachtige palmen en oranjeboomen en nog bloeiende hortensia's — wij verzekeren u dat toen de feestelijke stemming wel komen wilde op het stille „Valkenheide".

Voor half elf was een uitgelezen gezelschap in de grote zaal bijeen in afwachting van de komst van de Koningin-Moeder."

De navolgende opsomming van autoriteiten, waarbij ds Van Lelyveld naar volledigheid heeft gestreefd, accentueert mede de betekenis, die men aan de opening van een inrichting als „Valkenheide" hechtte.

„Daar verscheen ons Bestuur in vollen getale. Van het Ministerie van Justitie Zijne Exc. Minister Regout, de Secretaris-Generaal Mr. Dresselhuys, de referendaris Mr. de Meyere en Jhr. Mr. Ridder Treussard van Rappard.

Vele leden van het Algemeen College van Toezicht, Bijstand en Advies voor het Rijkstucht- en Opvoedingswezen, ook zijn voorzitter, Jhr. Mr. Rethaan Macaré. De President, Vice-President en Secretaris der Alg. Synode van de Ned. Hervormde Kerk, leden van het Provinciaal Kerkbestuur van Utrecht en het Classicaal bestuur van Wijk."

De kroniekschrijver geeft o.m. een verslag van de rede van de minister, die verklaarde „dat de dag van heden, waarop dit nieuwe gesticht voor verwaarloosde jeugd wordt

geopend, in de annalen, die de uitvoering van de kindervetten zullen beschrijven, geboekt zal worden als één van buitengewone belangrijkheid. Toch is het teleurstellend, dat de behoefte daaraan en de hulp uit 's Rijks kas, die daarvoor noodig is, nog zooveel grooter bleken te zijn dan in de aanvang werd vermoed."

Aan de eigenlijke openingsplechtigheid wijdt ds. Van Lelyveld deze regels:

„Nadat alle aanwezigen zich nu van hunne zitplaatsen hadden verheven, betuigde Hare Majesteit met groote ingenomenheid de tot standkoming van dit gesticht te hebben begroet en verklaarde, met zegewenschen voor den arbeid, die er in verricht zal worden, het Opvoedingsgesticht geopend."

Na de plechtigheid in de grote zaal maakten de vorstin en de andere bezoekers een rondgang.

„En wat vooral door ons met vreugde en dank mocht worden opgemerkt, was de hartelijke belangstelling in hen om wie het hier gaat, in de jongens. De gymnastische oefeningen en standen door hen verricht — de heer Weisz, die voornamelijk hen daartoe had geoefend, had dan ook eer van zijn werk —, werden met aandacht gade geslagen, en mochten ook weer niet te lang worden aangehouden, opdat de knapen niet te moede zouden worden. Ja, de uitdrukking was wel een gelukkige, die Ds. Schrijver bezigt in zijn verslag in „Het Oosten": de moeder onzer Vorstin, nog altijd Koningin, maar thans der barmhartigheid.

Na zich nog een poos te hebben opgehouden in de directeurskamer, waar eenige ververschingen werden gebruikt, en na nog den tuin te hebben doorwandeld en bakken en vruchtenkas te hebben bezichtigd, vertrok H.M. met gevolg weder naar Soestdijk, nadat onze jongens, bij den ingang geschaard — wij willen niet beweren onberispelijk van toon, maar wij durven hopen, oprecht gestemd — de zegenbiede hadden aangeheven: „Dat 's Heeren zegen op U daal, enz."

Na het vertrek van de vorstin bood het bestuur een koffiemaaltijd aan, waarbij acht sprekers het woord voerden.

De directeur vertelt dan van het feestmaal, waaraan personeel en jongens zich in de namiddag te goed hebben gedaan. (De warme maaltijd was er die dag bij ingeschoten.)

„En wat lieten daar die versnaperingen zich goed smaken: broodjes met kaas en worst, pudding met bessennat, peren, groote noten en olienootjes, alles begeleid met chocolademelk. Indien al de geëerde gasten van toen zoo voldaan waren als de wat luidruchtiger en minder statieuze feestgenooten van 's avonds zich toonden, — nu dan zijn wij zeker hoogst tevreden.

Niet ontevreden zijn wij ook (om van den openingsdag nu niet langer te gewagen) over de opbrengst van onzen grond. Het meest over onze roggeverbouw, waarvan wij een goed deel konden verkoopen en nog een flinken voorraad voor eigen gebruik behouden.”

De directeur eindigt zijn kroniek met een klaagzang en een oproep.

In verband met de collecte, die de Synode aan de kerkeraden heeft verzocht te houden, hoopt ds Van Lelyveld op een bevredigende opbrengst, want „de wolken der geldzorgen zijn boven ons werk nog niet geheel van de lucht”.

Voorts zijn welkom: „platen en wandversieringen, boeken, leesboeken, leerboeken, psalm- en gezangenboeken. Wollen kousen en materiaal om die te maken of verstellen, zijn uiterst begeerde zaken”.

Eerste jaar op de heil

„Het zoogenaamde Menage- of Hoofdgebouw wordt door den directeur allermintst versmaad. Wel is in het badhuis de beambte op de brug een man in de wolk, die niets ziet vanwege de opstijgende waterdamp, maar als hij getrouwd daar blijft staan dan is aan de wet voldaan en zijn taak wordt overgenomen door den beambte, die beneden heen en weer wandelt.

Wat het meubilair aangaat, de ledikanten zijn wel sterk, maar ondoelmatig, waar voor- en achterzijde te hoog zijn, 't welk het overzicht belemmert”.

Deze opmerkingen maakt ds. H. R. Meeuwenberg, predikant-directeur in zijn jaarverslag over 1913.

Nadat de Stichting op 4 oktober 1912 geopend was, volgde bij de aanvang van 1913 de ontslag-aanvraag van de directeur, ds. C. R. van Lelyveld en van de adjunct-directeur, de heer M. G. Weisz. Met grote waardering wordt in het jaarverslag gewag gemaakt van de bereidwilligheid van de heer J. Visser, directeur van het R.O.G. te Amersfoort, die enkele maanden het directeurschap waarnam.

In de bestuursvergadering van 19 februari 1913 werd tot directeur benoemd ds. H. P. Meeuwenberg, predikant bij de Nederlands Hervormde Gemeente te Uithuizermeeden; ruim een maand later werd tot adjunct-directeur-hoofdonderwijzer benoemd de heer D. Noordam te Maassluis.

De nieuwe predikant-directeur deelt voorts mede:

„Wij gingen niet alleen nauwkeurig de rapporten na van opvoedende ambtenaren, onderwijzers en werkbazen, maar wij stelden ons ook persoonlijk van het gedrag der jongens op de hoogte.

Wij wandelden met hen over het terrein, bespraken met hen hun brieven, letten op hun netheid in kleding, speelden

met de jongens hun spel, woonden lessen bij en deden wat wij vermochten om te komen tot een duidelijke voorstelling van het karakter van iederen jongen afzonderlijk.

We merken op, dat er in de houding van de jongens meer vastheid, meer rust is gekomen. Hadden we aan het begin des jaars meer dan eens straffen te geven aan jongens, die overigens wel den goeden kant uit wilden, maar telkens uit den band sprongen, dit valt steeds minder voor. Lust om weer eens van vak te veranderen, is er thans slechts bij één. Toch moesten we er toe besluiten het Bestuur voor te stellen twee jongens aan de Regeering terug te geven, de een omdat we toen nog met ons onvolledige ambtenarenaantal te weinig werk van hem konden maken en zijn neiging tot zelfmoord oorzaak was, dat hij bij voortduring moest worden in het oog gehouden; de andere, een der oudere jongens, moesten wij teruggeven omdat hij, juist bijtijds, werd ontdekt als de ontwerper van een zeer ernstig complot tegen het gezag en zijn door en door socialistische aard, zijn slimheid en verleidende kracht een gewichtige stoornis hadden kunnen veroorzaken in den goeden gang van zaken in het Gesticht. Dat bijtijds zijn intriges werden ontdekt heeft veel voorkomen en dat hij slechts twee zwakkelingen als slachtoffers op zijn hand kon krijgen, heeft ons verblijd. Zoo dreven over onze huizen enkele donkere wolken, maar aan licht ontbrak het niet. Gods gunst heeft ons vergezeld en Zijn trouw week niet van ons".

In dit eerste jaarverslag wordt voorts melding gemaakt van „de resultaten van de arbeid".

De balans was: 15 zeer goed, 39 goed, 17 onbevredigend en 17 slecht. Bij velen bleek rekenen het zwakke punt. Voor de vakarbeid waren de resultaten gunstiger.

De navolgende passage geeft een beeld van de recreatie in die beginperiode:

„Een teekenles wordt door 14 verpleegden vrijwillig bijgewoond, 30 meldden zich aan voor de zangvereeniging, 12 voegden zich vrijwillig bijeen tot een gymnastiekclub, 10 jongens wilden gaarne meer wiskundige lessen, 10 jongens blazen naar hartelust op koperen instrumenten, 13 verpleegden vormden een reciteerclub."

ONTVANGST EN UITGAVEN OVER 1913

Ontvangsten:

Giften en collecten	f 13.067,09½	
Jaarlijkse contributiën	„ 1.803,50	
Bussen „Valkenheide"	„ 21,51½	
Prentbriefkaarten	„ 16,73	
Verpleeggelden		
(door rijkssubsidie)	„ 13.634,34	
Verpleeggelden		
(door vereenigingen en part.) „	3.273,95½	
Totaal der ontvangsten		f 31.817,13½

Uitgaven:

Onderhoud gebouwen	f 1.091,86½	
Onderhoud wegen	„ 654,32½	
Assurantie en belasting	„ 231,13½	
Interest rekening	„ 1.281,97½	
Boerderij	„ 6.651,62½	
Tuinderij	„ 2.181,68½	
Timmerwinkel	„ 1.890,56½	
Smederij	„ 1,263,95	
Ververij	„ 806,31½	
Salarissen	„ 8.835,25½	
Voeding	„ 6.400,76	
Kleeding en schoeisel	„ 4.363,03½	
Bewassching	„ 1.244,67	
Geneeskundige verzorging . . .	„ 489,32½	
Onderwijs en leermiddelen . .	„ 530,93	
Verlichting en verwarming . .	„ 2.452,58	
Colportagekosten	„ 1.362,69	
Maandblad	„ 323,25	
Propaganda ,	„ 264,10	
Vervoer, vrachten, verhuizing	„ 2.241,11½	
Totaal der uitgaven		f 44.561,15
Dus hebben de uitgaven de ontvangsten overtroffen met		
f 12.744,01½.		

Daar voorts verwacht mag worden, dat in 1914 de opbrengst van de boerderij en tuinderij aanmerkelijk hooger zal zijn dan in 1913, is het vertrouwen gerechtvaardigd, dat de rekening over 1914 een gunstiger aanzien zal hebben. Aldus het rapport van de penningmeester, de heer J. A. E. Lisman.

Cartonnières en portmanteaux

Wie kennis neemt van de huidige, zeer moderne en kostbaar ingerichte technische school van „Valkenheide”, kan moeilijk een glimlach onderdrukken als hij kennis neemt van het pionieren ten aanzien van de vakopleiding in de eerste jaren van het bestaan der Stichting.

In het jaaroverzicht van 1914 wordt in dit verband opgemerkt:

„Vroeger was in Nederland van een vakopleiding nauwelijks sprake. Kwam de jongen van school, dan werd hij bij dien baas gedaan, waar hij terstond het meest kon verdienen en weinig werd er in de maatschappij op gelet of een vaste leergang in de vakopleiding in acht werd genomen. Terstond werd het toekomstig belang van den jongen voor een groot deel opgeofferd aan het welvaren van het bedrijf. In de laatste jaren is dat geheel veranderd. Men ging meer werk maken van een degelijker grondonderwijs, dat als fundament kan dienen voor den praktischen arbeid. Ambachtsscholen verrezen, avondcursussen ontstonden. Ook het boeren- en het tuinvak werd op dezelfde wijze bediend. Van een „domme boer” kan men tegenwoordig niet meer spreken. Wij moesten op onze Stichting aan dat alles meedoen, maar we wilden dat ook. Onze jongens moeten later niet achterstaan bij hen, die naast hen werken. Van „bedrijven der Stichting” spreken we dan ook bijna niet meer. Winst maken was bij ons steeds bijzaak, maar is dat nu nog meer geworden; degelijke vakopleiding is het eerste belang. Tal van leerplans van ambachtsscholen vroegen we ter inzage, maakten zelf een plan, namen daarin ook het onderwijs voor tuinderij en boerderij op en richtten alles in als op een ambachtsschool. Het bestuur had reeds gezorgd voor goede leerkrachten. Timmerman Keizer, schilder Beishuizen, smid-

bankwerker Bollée, tuinbaas Hardeman en boer De Weerd zijn goed theoretisch ontwikkelde vakmannen en de heer Noordam bezit een breede kennis op het gebied van landbouw en tuinbouw".

En elders wordt opgemerkt:

„De maatregel „minder slapen en meer werken" werd toegepast en daar ontwaakte een geest van ijver onder onze jongens (enkelen natuurlijk uitgezonderd), die al onze lof heeft. Waar de vaklust vermeerderd is, zal het resultaat niet uitblijven. Daarvan getuigen reeds de afgewerkte stukken der timmerwinkel als cartonnières, portmanteaux, deuren, kozijnen, trap- en kapmodellen, enz. Daarvan getuigt ook het uitstekende verfwerk, dat door onze schildersjongens wordt opgeleverd. Maar daarvan getuigt ook het feit, dat 47 jongens lust hadden, geheel eigener beweging, van hun verdiende geld, vakboeken te koopen tot den prijs van f. 8,— toe, om alzoo in de gelegenheid te zijn in hun vrije uren zich nog meer te kunnen bekwamen. Een timmerjongen, die wij onlangs plaatsten, begint terstond met f. 8,— per week te verdienen, een andere brengt het tot f. 10,50 per week. Daar kwam de Augustus-maand met „den grooten ramp" — eerste wereldoorlog (J. R.) — en alles dreigde te worden verstoord. Wie van onze krachten zouden we aan leger en vaderland moeten afstaan!"

„Het relaas uit die jaren maakt bij herhaling melding van moeilijke jongens, waarbij wordt opgemerkt, dat „met horten en stoten een wagen uit de sloot op den harten weg komt. Ook dat moeten we nimmer vergeten, vooral niet als we met een baasje te doen hebben, dat door de politie „de grootste rakker van de stad" werd genoemd, met wien we heel wat beleven zouden".

De mobilisatie in Nederland en de oorlog in Europa hebben hun weerslag op het leven van de Stichting, zoals uit deze passage blijkt:

„Ik zou U nog veel kunnen melden van de beschikbaarstelling van een deel onzer gebouwen voor het Roode Kruis, de ontvangst van een veertigtal vluchtelingen, die — na tien dagen — weer naar hun land terugkeerden, van onze

feestavonden, een tweetal muziekavonden, die de kas van den penningmeester geen schade bezorgden, van onze zangvereeniging met 30 leden, de fanfareclub met 12 musici, de reciteervereeniging met 22 leden. Tenslotte wil ik nog wijzen op het feit, dat we in 1914 een 60-tal verzoeken om opneming hebben moeten afwijzen. Dat deed ons innig leed. Bijna allen waren gedoopt in de Hervormde Kerk. Mag de Kerk dat langer toelaten? Moesten kerkeraden en leden der kerk ons niet in staat stellen de roeping te vervullen aan de „verloren zonen“ der Kerk?

Wij worden te weinig gesteund.

Eens per jaar een collecte in iedere gemeente voor „Valkenheide“ blijft ons ideaal. Kon het aantal vaste contribuanten zich uitbreiden, we zouden ons zeer verheugen.

Mag ik ten besluite nog eens met nadruk herinneren aan het verzoek der Synode aan de Kerkeraden voor onze Stichting een collecte te willen houden? Wij kunnen eens per jaar een collecte in iedere gemeente niet missen!”

Strijd tegen pruimen en slijtage van klompen.....

„Het geheele personeel wordt op het hart gebonden vooral toe te zien dat door de jongens niet **gepruimd** wordt. Behalve Zondags na 12 uur mag alleen gerookt worden, des avonds in de verblijfszaal”.

Dit is „Order nummer 8”, die voorkomt in een reeks van acht en dertig orders, geschreven op foliovellen. Deze orders zijn in handschrift onder de titel „Orders en Mededeelingen aan het Personeel” in de beginjaren van „Valkenheide” verschenen.

Iedere order vermeldt een aantal handtekeningen.

Wanneer men deze „orders” doorleest, komt men tot de conclusie, dat de gang van zaken in de inrichting aan de hand van de praktijk werd bepaald. Men krijgt tevens de indruk, dat leiding, beambten en werkbazen in die eerste jaren door ervaring wijs zijn geworden.

Order nummer 4 — Begin van den arbeid — vermeldt: „Vijf minuten voor den arbeid begint, marcheeren alle groepen met hunne leiders vlak voor het hoofdgebouw. De jongens worden opgesteld in twee gelederen met het gezicht naar de Directeurskamer. De bazen, (boer), kok zijn eveneens vijf minuten voor den arbeid begint voor de Kamer van den Directeur, nemen, zoodra de jongens in gelid staan, hun jongens van den leider over en gaan in gesloten colonne met de jongens naar het werk”.

Order nummer 9 maakt melding van de instelling van een Rapportenboek, dat in de kamer van het personeel wordt gedeponneerd.

Iederen middag te kwart over twee brengt de heer Van der Vegt dit boek bij den Directeur”.

Order nummer 10 („Verdiensten van de verpleegden”): Bij dit systeem wordt het zakgeld, dat de jongens in de be-

ginperiode ontvingen, afgeschaft. Daarvoor in de plaats komt loon, dat afhankelijk wordt gesteld van de ijver van de jongens.

Order nummer 12 vermeldt het onderwerp „eten halen”. Deze order brengt ons in kennis met een dagmenu op „Valkenheide” in 1913.

's morgens 7 uur : brood en havermouth halen (corveeërs).

8 uur : met de corveeërs dadelijk dienbak, havermouthketel en emmers voor warm water brengen, tegelijk kolen halen.

's middags 12 uur : dadelijk eten halen (corveeërs).

1 uur : spijsketels, borden en ketels bezorgen.

5½ uur : boterhammen halen op een mee te brengen bord.

7,20 uur : avondboterhammen en koffie halen en zoo noodig een emmer voor warm water meenemen (BELLENI!!!)

8 uur : dienbak, koffieketel op klompenrek gereed zetten voor de keukenjongens.

We lezen voorts in dit orderboek, dat men er ernstig naar streefde de kleine jongens gescheiden te houden van de grote jongens. Dit gold ook voor kerkgang buiten de stichting. Er werd ook gewaarschuwd er op toe te zien, dat de jongens niet door de roggevelen zouden lopen en zich uit de nabijheid van de gebouwen zouden verwijderen.

Order nummer 15 „Nu de klompen- en kleeurenrekken bijna alle genummerd zijn, is het tijd kleeuren en klompen een vaste plaats te geven”.

Order nummer 20 — bemoediging van zuinigheid op klompen — in dit ordernummer wordt gezegd, dat een jongen per jaar acht paar klompen verslijt. Aan de jongens, die minder aantal paren verslijten, wordt een bedrag aan geld uitgekeerd. Dus een premie op zuinigheid!

Het stelsel van vaste corveeërs blijkt overigens in de praktijk niet te voldoen. Het is „een middel om dagdieven te kweken”. Er wordt een cijferstelsel voor wisselende corveeploegen ingesteld.

Zijn jongens in het bezit van lucifers, dan moeten deze „in beslag worden genomen en hiervan kennis worden gegeven”.

Een speciale order wordt gewijd aan de machinekamer, waar de jongens onder geen enkele voorwaarde — dit laatste dik onderstreept — alléén mogen vertoeven. Als de machinist zich om een of andere reden moet verwijderen, dient hij de machinekamer af te sluiten.

Opmerkingen over het „roken” komen regelmatig in dit „orderboek” terug. Tien minuten voor bedtijd mag niet meer worden gerookt. Rekjes voor pijpen worden in de verblijfszalen geplaatst. Iedere jongen heeft een genummerde pijp. Het is de jongens verboden hun pijp tijdens hun werk in hun bezit te hebben.

Een aparte „Order” wordt gewijd aan „Handeldrijven met verpleegden”. Opgemerkt wordt: „Het is verboden eenigen handel met de jongens te drijven zonder toestemming van den Directeur. Pijpen, tabak enz. zullen verschaft worden door den Adjunct-Directeur op voorstel van den groeps-leider.”

Dat er in die beginjaren allerminst sprake was van ook maar een neiging naar de werkweek van 48 uur, bewijst onderstaand rooster van de zomerdienst in 1913.

Opstaan	5.30
Wasschen, enz.	5.30— 6.00
Boterham uit vuistje met kroes water en melk	6.00— 6.15
Arbeid	6.15— 8.00
Ontbijt	8.00— 8.30
Godsdienstoefening	8.30— 9.00
Arbeid	9.00—12.00
Vrije tijd	12.00—12.30
Middageten	12.30— 1.00
Vrije tijd	1.00— 1.30
Arbeid	1.30— 6.00

Om half vijf een boterham in de verschillende bedrijven uit het vuistje.

Occupatie in school	6.30— 7.00
Avondeten	7.30— 8.30
kleinste jongens naar bed	8.30
grootere jongens naar bed	8.45
grootste jongens naar bed	9.00

Er wordt op toegezien, dat de corveeërs iedere Maandagmorgen de schoenen van vuil ontdoen. Op Zaterdagavond moeten de jongens hun schoenen netjes poetsen met het oog op de Zondag. Op Zaterdagavond moeten zij ook hun jas en pet gereed hangen „Zoodat des Zondagsmorgens niets zal behoeven opgezocht te worden”.

In het orderboek wordt uitvoerig ingegaan op het bezit van sleutels. Ambtenaren mogen geen sleutel van de Stichting bij zich dragen of gebruiken, „die hun niet vanwege de directie is verstrekt. Deze order spreekt geen wantrouwen van directeur tegenover ambtenaren uit, maar dient om 't wederkerig vertrouwen tusschen de ambtenaren onderling te versterken”.

Enkele pagina's van het orderboek bevatten verklaringen van de Ambtenaren ten aanzien van sleutels, die zij in hun bezit hebben.

„Ambtenaren genieten volledige kost en inwoning, waarbij van stichtingswege gratis wordt geleverd:

kousenstoppen en sajiet, aanzetten van knoopjes, dichtnaaien van scheuren met gratis bijlevering van garen.

Het inzetten van stukken enz. wordt van stichtingswege niet gedaan.”

Tenslotte lezen wij over „Lichamelijke straffen” dit:
„Het is absoluut verboden dat door eenig beambte der Stichting lichamelijke tuchtiging, welke ook, wordt toegepast. Indien zulks toch mocht voorkomen, zal hierop door den directeur op beslissende wijze worden gereageerd. Hetgeen elders geschiedt, is ons een krachtige waarschuwing deze order streng te handhaven”.

Deze laatste order stamt — in afwijking van alle andere orders — uit 1918.

Ruwe boeren en nachtelijke ontvluchtingen.....

De aanvankelijk agrarische opzet, die de beginjaren van „Valkenheide" had gekenmerkt, werd geleidelijk aan groten-deels verlaten. De eeuw van de techniek had zich aange-diend en liet ook het jongensdorp bij Maarsbergen niet onberoerd.

Onderstaande uitspraak uit het begin van de jaren twintig moet men zien in het licht van die tijd.

„Wij willen niet verhelen, dat we de verschuiving van de landbouwvakken naar de technische vakken voor onze jongens toejuichen. Het heeft ons steeds onaangenaam getroffen, dat onze jongens, die voor het grootste deel afkomstig zijn uit de stad, hulpeloos staan, voorzooover zij in het land- of tuinbouwbedrijf worden opgeleid. In de stad te leven en geen vak grondig te kennen, beteekent voor onze jongens een straatslijper te worden.

Een tweede reden, waarom het opleiden in eenig technisch bedrijf voor onze knapen mij zeer gewenscht toeschijnt is deze, dat met name het boerenvak verruwend inwerkt op onze knapen. Wij weten ons hier in tegenspraak met de gangbare meening, doch onze ervaring leert, dat de omgang met koeien en varkens onze jongens meer verruwt dan verheft. Het is een verschijnsel dat op onze stichting telkens weer de aandacht trekt, dat de boerenjongens ruw zijn in hun uitdrukkingen, slordig op hun lichaam en hun kleeding. Zeker is het waar, dat eenige wisselwerking niet valt te ontkennen.

Om misverstand te voorkomen, willen wij er terstond op wijzen, dat tuinarbeid en met name de bloemisterij zich zeer gunstig van het boerenwerk onderscheidt en daarom voor ons doel ernstig kan worden aanbevolen".

Interessant is voorts te vernemen om welke redenen jongens — zo'n veertig jaar geleden — in de inrichting wer-

den opgenomen. In principe blijkt, dat de oorzaken weinig verschillen van de hedentijdsde.

Uit een bloemlezing der dossiers ontleen we o.m.:

Henk — 16 jaar — is een regeringsknaap. Vader is overleden. Moeder is een ziekelijk vrouwtje, zij loopt met een schillenkar en de jongen helpt daarbij. De knaap verzuimde veel van school, is brutaal en diefachtig, stond onder invloed van een oudere broer, die niet deugde. Snoeplust en sigaretten dreven tot diefstal.

Jan — 14 jaar — eveneens een regeringsknaap. Wegens diefstal van een brood werd hij ter beschikking gesteld.

Klaas — 17 jaar — heeft kleine diefstallen op zijn geweten. De jongen is verslaafd aan de bioscoop, aan snoeperij en aan detective-lectuur.

De conclusie van de toenmalige leiding van „Valkenheide” is, dat de bioscoop en het roken funeste invloeden uitoefenen.

Het arbeidspatroon in die jaren, gericht op 58 jongens, zag er als volgt uit:

- 22 timmerlieden
- 12 smeden of bankwerkers
- 8 boeren
- 8 schilders
- 7 tuiniers
- 1 kleermaker

Van betekenis was de totstandkoming van de ambachts-school tegen het einde van de eerste wereldoorlog.

In die jaren had men de verantwoordelijkheid voor ruim 160 jongens op de stichting en ruim 60 pupillen in de wat men toen noemde „buitenverpleging”.

Men benoemde plaatselijk een „toezichthouder”, meestal de plaatselijke predikant.

Openhartig wordt opgemerkt:

„Geconstateerd moet worden, dat dit toezicht helaas weinig beteekent en zeker den jongen zoo goed als geen steun biedt. Een beambte, speciaal belast met den buitendienst, zal niet langer gemist kunnen worden”.

Illustratief voor de ontwikkeling van het vakonderwijs, dat in het verleden met over het algemeen eenvoudige middelen tot stand kwam, is een opsomming van wat ijverige, intelligente jongens in die tijd konden bereiken.

„Dat een der oud-verpleegden als opzichter bij 's Rijks Waterstaat werkzaam is, dat een ander als machinist is geplaatst bij de Staatsspoorwegen, dat een derde met goed gevolg het examen als stuurman voor de „groote vaart” heeft afgelegd, dat een vierde het diploma voor machineschrijven en dito voor stenografie verwierf, dat een vijfde deelneemt aan het examen voor onderwijzer, wijst er op, dat niet alleen een meer of minder groote portie kennis wordt aangebracht op onze stichting, maar dat vooral de lust tot verdere studie wordt gewekt”.

De grootste zorg in die jaren veroorzaakte het „weglopen”. Uiteraard had men van het eerste jaar af weglopers, doch toen waren de „vrijheidszoekers” bijna zonder uitzondering binnen een paar dagen, uiterlijk binnen een week, in de stichting terug. Later bleek, dat de jongens zich langer wisten schuil te houden en dat werkte aanstekelijk op de achterblijvers.

Tachtig procent der ontvluchtingen had plaats in de nacht, door uitklimming uit de slaapzalen en afdaling langs lakensl

Overigens blijkt uit een statistiekje uit 1922, dat de verpleegtijd varieerde tussen de tien maanden en de . . . zeven jaar! De gemiddelde duur van het „opvoedingstijdperk” bedroeg ruim drie jaar.

Bij een verblijf van drie jaar was de gemiddelde leeftijd, waarop een knaap in het centrum werd geplaatst, 15½ à 16 jaar. Een verblijf van drie jaar werd een minimum geacht om — terdege — een vak te leren.

Over de aard van de conflicten, die de jongen tijdens zijn verblijf op „Valkenheide” veroorzaakte — gedragsstoornissen — vonden we de volgende vermeldingen:

Weigeren van opgedragen werk.

Roken in verboden tijd.

Ook komen voor, doch minder veelvuldig:

Brutaliseren van ambtenaren.

Ruwheid en vuilheid van taal.

In mindere mate:

Diefstallen.

Aansporing tot verzet.

Opgemerkt wordt, dat 90 procent van de jongens afkomstig is uit kringen „waar men in altijddurende ontevredenheid leeft over „de hoge heeren” en in „kankeren en pesten” zijn vreugdeloos bestaan vindt.

In deze nog prille periode van de ontluikende kinderbescherming, is de celstraf in discussie.

Een inrichting maakt bekend, dat de laatste zes jaren geen cachotstraffen meer zijn toegepast. De leiding van een andere inrichting betoogt, dat „hoe meer spinraggen er in de afzonderingskamers groeien, hoe beter”.

De leiding van „Valkenheide” stelt daar ruiterlijk tegenover, dat nog menigmaal cachotstraf wordt opgelegd, maar voegt er aan toe, dat de lagere beroepsambtenaren wel eens meenen in celstraf een middel te zien, dat als „Wortelboers kruiden of kloosterbalsem” heul biedt tegen alle kwalen.....

Onderwijsvernieuwing was in die dagen reeds aan de orde, getuige deze uitlating:

„Eenigszins komisch doet het aan een kerel van om en om zes voet te hooren lezen over „het popje van zus” of „kleine Jet op school” e.d. Dat dit onderwijs behoefte heeft aan eigen methode, eigen leervorm en zelfs eigen leertoon laat zich begrijpen”.

Ook in die jaren hield men reeds tentoonstellingen van werkstukken der jongens. Tijdens Pasen en Pinksteren mochten de familieleden van de knapen de werkstukken in ogenschouw nemen.

„Om eenig denkbeeld te geven waaruit de bewijzen van practische bekwaamheid bestonden, volge hier de lijst van werkstukjes:

Timmerlieden, overgang 1 naar 2e klasse: raampje met een roede.

Voor einddiploma: schuifkozijn met schuifraam.

Smeden-bankwerkers, overgang 1 naar 2e klasse: krammen, duimen, pijpbeugels, s-haak, diverse hamers.

Voor einddiploma: pijpschroefklem (als smeed-bank-schaaf- en draaiwerk).”

De jaren dertig: gestage groei

De schaduw van de crisis, die zich in de jaren twintig over Nederland had gelegd, verbreedde zich bij het aanbreken van de jaren dertig.

„Valkenheide” bleef met financiële tekorten worstelen, hoewel een „rampjaar” als dat van 1932 — een tekort van negentig duizend gulden — zich in deze periode niet meer herhaalde.

In vijf jaar tijds liep het aantal verpleegden op van 126 in 1925 tot 181 in 1930. In laatstgenoemd jaar werden 71 nieuwe pupillen, een record, opgenomen.

De heer D. Noordam, die sinds 1922 het bewind over de stichting voerde en tot 1945 zijn stempel op de inrichting zou drukken, vermeldde met enige teleurstelling dat hij niet meer in staat was alle jongens persoonlijk — ook hun achtergronden — te kennen.

„Valkenheide" werd groot. Op de duur kon men de stroom van aanvragen niet meer verwerken.

In zijn jaarverslag over 1931 zegt de directeur: „Ongeveer vijftig aanvragen moesten worden afgewezen. Op een ochtend, nog vóór elf uur, moesten wij vijf maal achtereen weigeren".

In 1932 werd de bezielende voorzitter van het bestuur, dr J. Th. de Visser weggenomen.

Op 1 januari van dat jaar waren er 176 verpleegden:

Regeringskinderen	104
Eigen voogdijkinderen	14
Voogdijkinderen van andere verenigingen	39
Kinderrechterkinderen	17
Staatswezen	1
Particulieren	1

Door de beperkte mogelijkheid tot plaatsing van pupillen in de samenleving was de gestichtsbevolking minder vlottend dan voorheen, de stemming minder mild en zonnig en de invloed van donkere krachten groter dan in normale tijden.

Gewaagd wordt van de noodzaak van een apart paviljoen — een isolatie-paviljoen — voor de „stille stokers, de stiekume onrustzaaiers, de stage kankeraars".

De aard van de diefstallen, die de jongens met de rechter in aanraking bracht, weerspiegelde de zorgelijke economische situatie in de maatschappij: diefstal van brood, aardappelen, sinaasappelen, enz.

Reeds toen beklagde de directie zich over ongewenste zwerftochten, die sommige jongens moesten maken, nadat een veroordeling was uitgesproken.

Directeur Noordam merkte op:

„Wanneer een jongen, welke als „dom, slap en zeer diefachtig" bekend staat van 1930 tot 1933 tengevolge van justitieel ingrijpen achtereenvolgens gedurende een of meer maanden verblijf houdt in:

- a. het Observatiehuis in Den Haag,
- b. „Welkom" in Arnhem,
- c. Tuchtchool te Nijmegen,
- d. Tuchtchool te Ginneken,
- e. Rijksopvoedingsgesticht te Doetinchem,
- f. Valkenheide,

heeft niemand neiging den bewandelden weg een korte te noemen en een goeden evenmin".

Op 6 september 1934 werd onder grote belangstelling het 25-jarig bestaan der stichting herdacht. De voorzitter van het bestuur, prof. dr J. R. Slotemaker de Bruïne, had de leiding van een bijzondere bijeenkomst in de kerkzaal.

„Dat het Hare Majesteit, onze geëerbiedigde Vorstinne, had goedgegacht een blijk van Hare hooge welwillendheid te geven aan onzen oudsten werker, onzen Vader Renden, en den Directeur, heeft ons om der wille van het werk zeer verheugd". In die jaren vertoont het maatschappelijk bestel een triest beeld.

In de jaarkroniek over 1936 wordt hiervan gezegd:

„Werkloosheidsgeesel striemt de wereld.

Ledigheid ligt over steden en velden.

Voor al de jongeren moeten den zegen van den arbeid ontberen.

Ongeveer 20.000 jongens van 14—18 jaar kropen van hun bed, of wat daartoe diende, wanneer langer liggen hen vervelde om na norschen groet en schraal ontbijt landerig te gaan loopen langs straat en langs gracht, totdat langer lummelen hen weer tegenstond en zij keerden naar de krocht, die ze dreinerig waren ontloopen, terug om straks grauw van verveling, weer te kruipen in het bedhol, waaruit ze door denzelfden demon waren weggedreven.

Het wekke geen verwondering, dat gedurende het geheele jaar alle plaatsen in ons gesticht vast waren bezet.

Déze mentaliteit deed opgeld: waarom zou ik hier werken, dat hoef ik later toch ook niet te doen”

Het jaaroverzicht van 1935 vermeldt de naam van ds J. C. Koningsberger, aan wie „Valkenheide” in de na-oorlogse jaren veel te danken zou hebben. In genoemd jaar fungeerde deze predikant als tijdelijk directeur.

In die crisisjaren nam de jeugdcriminaliteit toe.

In 1935 bedroeg het aantal veroordeelde minderjarigen 2477; in 1936 was dit 2716. Een stijging van ruim 9%.

„Valkenheide” nam een vijfde deel van alle regerings-pupillen op.

Sedert de opening van „Valkenheide”, in 1912, waren op 31 december 1936, 943 jongens in de samenleving teruggekeerd. Van dit aantal waren er 886 meerderjarig.

Verheugend was, dat in 1936 mevrouw Noordam de eerste steen kon leggen voor het eigen zwembad. In dat jaar was een belangrijk deel van de arbeid van de jongens gewijd aan uitbreiding en onderhoud van de 25 gebouwen.

„Met de afwerking van de werkplaatsgebouwen werd rustig voortgegaan. Het nadert zoo zoetjes aan zijn voltooiing en belooft aan een zevental ambachten een ruime, lichte, vriendelijke werkplaats te geven, terwijl het geheel zal zijn een sieraad in ons gebouwencomplex”.

Het is begrijpelijk, dat de verlamrende invloed van de werkloosheid de opvoedingstaken in het centrum op de hei nadelig beïnvloedde.

Directeur Noordam karakteriseert deze omstandigheid als volgt:

„Als m'nheer eens een baas voor me wil zoeken", is het refrein van vele mijner oudere vrienden.

„k Sta ingeschreven aan de beurs", is het plechtanker, niet van hun hopen, maar van hun rustige rust....."

Daar zijn twee vijanden van alle opvoeding, ja, die die verloren doen gaan:

ledigheid, die vadsig maakt;
vadsigheid, welke lamlendig leunen leert;
hangen op anderen, dat iet maakt tot niet.

In 1937 werd het jaar herdacht, waarin H.M. de Koningin-Moeder — 25 jaar tevoren — de Inrichting opende.

Ds J. R. Klinkhamer Bredius, enig overgebleven bestuurslid, die ook in de Commissie van Advies, ingesteld door de Synode, zitting had, hield een gedachtenisrede:

„Bescheiden begonnen en de eerste jaren zich bewegend om een verpleegdental van ongeveer 80, was door een belangrijke uitbreiding in de naoorlogse jaren de inrichting uitgegroeid tot een gesticht, waarin ruim 200 verpleegden plaats vinden. „Valkenheide", zoo zei het onze eerste voorzitter bij herhaling: „Valkenheide", een wonder Gods".

Er bleven wensen. Een kleine bloemlezing uit het directioneel verlanglijstje van het einde van de jaren dertig bewijst dit:

„De allernaaste toekomst dan vraagt voorziening in een behoorlijke tandverzorging der verpleegden. Nog altijd gevoel ik het als een zeer beslist tekort in de lichamelijke verzorging onzer jongens, dat wij voor de gebitten geen andere grondstof hebben dan krijtwit en een druppel rozen-

olie, geen andere werktuigen dan een borsteltje en een verchroomde tang.

Mede acht ik het een ernstig tekort, dat niet geregeld en aan allen gymnastiekonderwijs wordt gegeven. Een inrichting, waarin 250 jongens van 16—20 jaar verblijven zonder zelfs een sportleider, schiet tekort in haar taak".

Over de geestelijke verzorging:

„De geestelijke verzorging geschiedde op de oude beproefde wijze: de Zondagmorgendienst geleid door predikanten van buiten, de morgenwijdingen door den directeur, de catechisiëen in het winterhalfjaar door den directeur en de heer Bos. Onze volksjongen is voor de eeuwige waarden — mits smakelijk opgediend — zeker niet minder toegankelijk dan de doorsneejongen van die leeftijd".

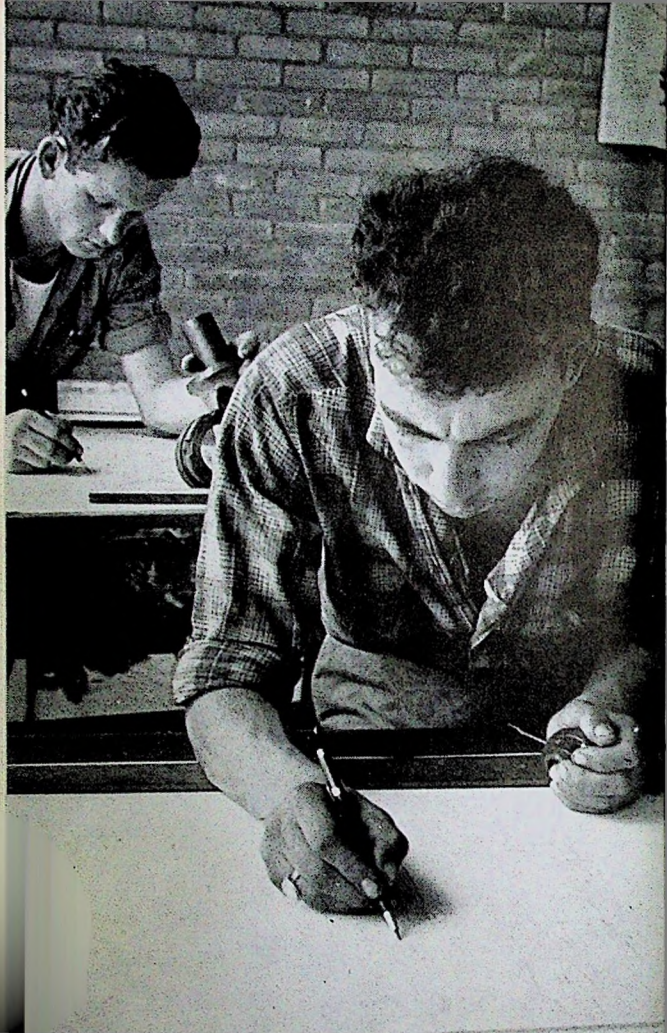
De mobilisatie — 1939 — liet „Valkenheide" niet onberoerd. Het opvoedingscentrum kreeg bezetting van militairen. Op de boerderij werd een afdeling motorartillerie gelegerd ter sterkte van ruim 100 man. De ziekenzaal met bijvertrekken werd tot kantonnementsziekenhuis verklaard.

De jaarkroniek geeft deze herinnering:

„Wanneer wij opmerken, dat we meermalen militaire afdelingen voor speciale diensten van twintig, dertig man moesten herberg verleen, dat vrijwel doorlopend onze strafverblijven door militairen in beslag waren genomen, dat ons zwembad en onze sportvelden geregeld onze soldaten ten dienste stonden, dat door dit alles dagelijks tientallen militaire auto's over onze wegen gingen en honderden militairen zich bewogen over onze terreinen en onder onze jongens, dan danken wij God, ons personeel en onze jongens, dat „Valkenheide" in rustige kracht dit alles heeft kunnen dragen, zonder dat de frisse geest van orde en tucht onder onze verpleegden ook maar een enkele maal is bedreigd geworden".

Teneinde een inzicht te krijgen van het financieel wel en wee van de toen 29 jaar oude inrichting vermelden we hier de cijfers over „het laatste vredesjaar":

Exploitatie-Rekening over 1939 van „**VALKENHEIDE**” te Maarsbergen

Debet		Credit
Salarissen: Lonen, Honorarium, Accountant	f 108 830,76	
Onderhoud Gebouwen	9 522,90	f 76 054,95
Onderhoud Terreinen	2 384,52	40 731,35
Onderhoud Installaties: Telefoon-Radio- Centr. Verw., Water, Elektr.voorziening	1 269,58	23 461,71
Materialen-Gereedsch., Leermidd. Amb.school	5 300,—	26 411,25
Uitbreiding-Inventaris Amb.school	2 548,97	2 906,88
Aanschaf en Onderhoud Meubil. en Inventaris	3 971,08	10 671,—
Aanschaf en Onderh. Servies en Linnengoed	807,03	3 821,43
Voeding	32 117,71	62,75
Kleding	13 158,09	6 600,60
Beddegoed	1 564,29	2 111,45
Rookartikelen	829,41	
Schoonmaakart.: Borstelwerk; Toiletart.	1 977,39	f 2 258,74
Exploitatie Borstelwerk en Mattenmakerij	65,95	772,90
Bewassing	2 976,70	2 253,22
Geneesk. Verzorging en Ziekenhuisverpleging	3 929,26	4 191,33
Geestelijke Verzorging	779,93	2 400,—
Sport-Ontspann.-Kampeeren-Uitvoeringen	1 893,14	12 897,25
Zakgeld	2 433,08	Acquielitie
Afr. Gezins-verpleging	256,38	Expl. Boerderij „Potsdam”
Brandstoffen	4 916,53	1 405,22
Electr.stroom en -lampen	6 285,77	
Brandass. premies en Belastingen	432,57	Huren-Ambtenaarswoningen
Wettelijke Soc. Verzekeringspremies	1 598,43	Nadeelig-Saldo 1939
Reiskosten en Vrachten	2 328,87	
Administratie en Maandblad	3 642,27	
Intresten	1 602,77	
Renten en Aflossing Geldleeningen	25 440,86	
Pensioenskosten 14½% Rijksambtenaren	5 725,47	
Diverse pensioenskosten	1 294,95	
Onderhoud Ambtenaarswoningen	1 460,—	
Vernieuwing en Uitbreiding Gebouwen en Ambtenaarswoning	6 280,31	
		f 257 614,97

's-Gravenhage, 31 December 1939.

STICHTING: „Opvoedingsgesticht vanwege de
Nederlandsche Hervormde Kerk”

F. Hooft Graafland,
Penningmeester.

Ontluistering en ontnuchtering

De bezettingsjaren hebben het „jongensdorp” op de hei herhaaldelijk voor een vuurproef gesteld. Het verminderd normbesef, de geleidelijke ontluistering van het geestelijk en maatschappelijk leven in de wereld rondom, de spanningen van de oorlog in Europa en nog andere factoren lieten niet na een bijzonder ongunstige invloed uit te oefenen op de gemeenschap van „Valkenheide”.

Men zal nimmer kunnen beseffen, welke offers er zijn gebracht, welk uithoudingsvermogen werd gevraagd en welk een trouw aan de goede zaak moest worden bewezen om de zegenrijke traditie van dit „opvoedingsgesticht vanwege de Nederlands Hervormde Kerk” te kunnen bestendigen.

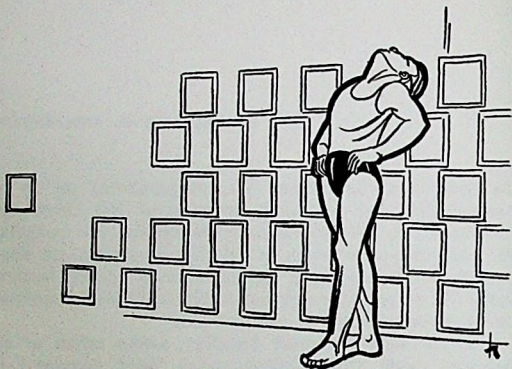
Een standvastig geloof en een welhaast blindelings vertrouwen in de leiding Gods heeft „Valkenheide” — niet zonder littekens — door een diep dal naar een nieuwe toekomst gevoerd.

Het blijmoedig voortgaan onder zware omstandigheden wekt nog altijd een gevoel van grote dankbaarheid jegens het eendrachtige team, dat onder Noordam „Valkenheide” in deze donkere jaren staande heeft gehouden.

De jeugdcriminaliteit steeg! Dat was een onvermijdelijk gevolg van de ontwrichting van de maatschappij. De scheidslijnen tussen hetgeen al dan niet geoorloofd was, vervaagde naarmate de bezetting zwaarder op land en volk drukte.

Nadat in het begin van de oorlog het aantal gelddiefstallen sterk steeg, vertoonden de voedseldiefstallen in latere jaren een begrijpelijke stijging.

Het dalend moreel in vele gezinnen bracht vele jongeren tot misstappen. Geborgenheid en veiligheid ontbraken in vele milieus. De gedwongen tewerkstelling in Duitsland van vele vaders vormde eveneens een ongunstige factor. De

praktijken van de zwarte handel spraken vele zwakke naturen suggestief aan.

Zorgelijke, soms beangstigende tijden in het jeugdland. „Valkenheide” bleef — dwars door alles heen — zijn opvoedende taak vervullen. Directeur Noordam schreef in zijn jaaroverzicht van 1941 onder meer:

„Nog velen vinden ook in het sobere gestichtsbestaan geen behoorlijke compensatie voor den overdaad, waarin ze voorheen hebben geleefd. Doch de meesten, God zij dank, de meesten krijgen door gewenning aan een leven van orde, regelmaat en plichtsbetrachting, gevoel voor orde, regel en plicht. In de afgeslotenheid van het gesticht, van velerlei bezoeking bevrijd en door positieve leiding dagelijks gestuwd in de goede richting, gaat er een betere wereld voor hen open, dan de wereld van verwording in zelfzucht en zingenot, waarin zij zich verloren hadden. We mogen dankbaar erkennen, dat er bij toenemende moeilijkheden in ons werk, bij onze verpleegden in het algemeen een ernstig verlangen was om door een goed gedrag de zwaarte van het werk zooveel mogelijk te beperken”.

En voorts:

„De daling van het moreel peil buiten onze wereld, weer-spiegelt zich hier in ónze wereld. De ouders zijn bij hun bezoek in dit opzicht menigmaal hun jongen niet tot steun en beproeven van hem voorwerpen te verkrijgen, waarvan ze begrijpen moeten, dat ze op oneerlijke wijze werden verkregen.

Een vader van een onzer jongens kocht op den grooten bezoekdag — tweeden kerstdag — enkele schoenzolen, die zijn zoon slechts door diefstal uit de werkplaats had kunnen verkrijgen.

Dit droef gebeuren gaf ons aanleiding op den volgende grooten bezoekdag — tweeden Paasdag 1942 — alle ouders in onze groote zaal vereenigd, medewerking te vragen, opdat onze bezoekdagen met volkomen vrijen omgang tus-schen de ouders en hun jongen geen gevaar zouden loopen. Toen we het donker gebeuren der schoenzolen memoreer-den, stegen luide kreten van afkeuring op maar toen de kok des avonds het drinkgerei ordende, waaruit den velen gasten een kop koffie geboden was, bleken veertien kopjes verdwenen

O tijden, o zeden!"

Directeur Noordam heeft de wedergeboorte van zijn geliefd „Valkenheide" niet mogen beleven. Het hierna volgende hoofdstuk is aan zijn tragische dood gewijd. Zijn opvolger, drs J. F. Haeck, gaf in een overzicht een beeld van de bewogen periode van het laatste oorlogsjaar en het jaar der bevrijding.

Wij citeren uit zijn kroniek:

„Na 8 september 1944 maakte een deel van de jongens van de heersende verwarring gebruik om te vluchten. Bij velen was het een soort angst voor de bedreiging, geuit door de S.D.-mannen. De spoorwegstaking gaf de desertie-lust nieuw voedsel. Einde oktober werden de jongens gevord-derd voor graafwerk in Woudenberg. Toen was het hek van de dam. De tijdelijke directie, die onmiddellijk na de dood van de heer Noordam was benoemd, had een bijna onmoge-lijke taak te vervullen. De heren H. Brink, administrateur,

M. J. van Goeverden, directeur ambachtsschool en A. C. Bos, hoofdamtenaar, bijgestaan door ds A. W. Brink, als geestelijk verzorger, hebben tot 4 september 1945, toen ik als directeur werd geïnstalleerd, dus bijna een vol jaar, gedaan wat mogelijk was, om te redden wat te redden was".

Vervolgens citeert hij de woorden van de heer Brink:

„Door de wegloperij kwam een zekere zuivering tot stand. De jongens, die achterbleven, waren over het algemeen doordrongen van het feit, dat zij het wat voeding en bescherming betreft, in de inrichting beter hadden dan elders. De voedselschaarste beïnvloedde de gezondheidstoestand ongunstig. Ook de ambtenaren kampten met kwalen van allerlei aard. Tenslotte brak een dysenterie-epidemie uit, afgewisseld door diphtheriegevallen en vermoedelijk een typhusgeval.

Tot 17 januari 1945 is de Stichting in het genot gebleven van (clandestien) elektrische stroom; zelfs voor de elektrische keukens. Op genoemde datum werd de toevoer naar de woningen der beampten afgesneden; in de dienstgebouwen mochten slechts de allernoodzakelijkste lichtpunten blijven. Na een contrôlebezoek — op 15 februari 1945 — van de Kriegs- & Rüstungs-Inspektion, werd de voorziening van electriciteit volledig stopgezet. Ook de watertoren kwam zonder stroom: de inrichting moest zich behelpen met één pomp!

Op 19 februari kwam de vordering van meer dan de helft van het aantal gebouwen, die met een korte onderbreking tot 10 mei duurde en gevolgd werd door een Engelse en daarna een Canadese bezetting tot 4 november. Op deze wijze kreeg „Valkenheide" aan het einde van de strijd zijn volle portie te dragen. Het onderwijs kwam geheel stil te liggen. Krachtige hulp ondervond de directie van de controleurs van de C.C.D. en P.B.H. (Centrale Crisis Controle Dienst en Plaatselijk Bureau Houder), teneinde te bewerkstelligen, dat zoveel mogelijk voedsel op „Valkenheide" bleef (dorsbriefjes). In april 1945 werd de voedselpositie, mede door de komst van 80 evacués beslist nijpend".

Tot zover de heer Brink.

„Bij mijn komst op „Valkenheide“, aldus de heer Haeck, „was er nog Canadese bezetting. Hoewel de voedseltoestand van de jongens aanzienlijk verbeterd was, gaf deze bezetting voor het handhaven van de orde en het op peil houden van het moreel van de jongens, veel moeilijkheden. De kleding en het schoeisel tartten elke beschrijving, evenals de staat, waarin zich de gebouwen bevonden, terwijl een groot gedeelte van de inventaris en gereedschappen van de ambachtsschool was geroofd. Het onderwijs werd met kracht hervat, tegen kerstmis 1945 konden dertig jongens met eindexamen A.B.S. de inrichting verlaten.

De totaal uitgewoonde, oude gebouwen moeten — willen zij beantwoorden aan de moderne eisen — geheel worden verbouwd. Voor de dagverblijven van de jongens betekent dit restauratie van een zaal — type derdeklas stationswachtkamer anno 1900 — tot een huiskamer voor 16 jongens. De hele sfeer van de gebouwen moet veranderen van gesticht naar tehuis. Dat betekent de overgang van de holle slaapzalen (pakhuizen, slaapstee van 'n volkslogement) naar aparte slaapkamertjes.

Maar deze verbouwing, waarmee wij zo spoedig mogelijk beginnen, brengt de plaatsingsruimte terug van 300 tot 208. Om nu toch tot een economisch verantwoorde sterkte te komen, moeten er enige paviljoens, elk voor ongeveer 70 jongens, worden bijgebouwd.

Het moet met hulp van de hele kerk zó worden, dat de kerk ook trots kan zijn op haar stichting. Het moet weer zó worden, dat „Valkenheide“ een eer is voor de Nederlands Hervormde Kerk en dat kán, als men overal in het land „Valkenheide“ kent en deze stichting voelt als iets eigens, waarvoor men graag offers brengt. Dat dit kan en dat deze houding groeiende is, bewijst het succes van het „Noordam-Fonds“. Dit fonds beoogt de naam van Valkenheide's directeur voort te doen leven door het nastreven van culturele doeleinden.

De heer Haeck eindigt aldus:

„Valkenheide“ is het opvoedingsgesticht vanwege de Nederlands Hervormde Kerk. Die Kerk zal dus meer dan welke andere kring ook, haar verantwoordelijkheid tegenover haar stichting moeten beseffen. Wij zijn dankbaar voor

de geestelijke steun van de Kerk in de oorlogsjaren ondervonden. Haar organen hebben niet opgehouden het verzet tegen de Duitse onderdrukking te steunen. Wij zijn er van overtuigd, dat zij op dezelfde wijze het werk van de opbouw van wat verloren ging, zal weten te steunen in de toekomst. Slechts wanneer deze steun in zeer ruime mate gegeven wordt, zal „Valkenheide” de plaats in de Nederlandse Kinderbescherming, die het een lange reeks van jaren met ere innam, weer bezetten tot heil van de bedreigde Nederlandse jeugd”.

Zijn leven voor 'Valkenheide'

Jhr Dr M. L. van Holthe tot Echten, voorzitter van het bestuur van de stichting, zegt onder meer in het voorwoord van „Mijn Jongens”.

„Hij had zijn leven en zijn werk gebouwd op dien eenen grondslag, die eenmaal gelegd is: namelijk Jezus Christus. „Valkenheide” is, wat het geworden is, geworden door Noordam.”

Drs J. F. Haeck schrijft in zijn eerste jaarverslag:

„Ik mag dit verslag niet beginnen zonder een woord van eerbiedige hulde aan hem, die in stoere vastberadenheid en stille trouw zijn leven gaf voor „zijn jongens” en „zijn Stichting”. Noordam was een groot en goed man, eenvoudig en waar. Daarom wist hij het hart van de knapen te vinden, ook al zat het, bij wijze van spreken, dik onder een eeltlaag. Hij had van nature grote opvoedkundige gaven, die in de omgang met de honderden ontspoorde jongens, zich ontwikkelden, zo, dat hij voor zeer velen de man kon worden, die ze weer in het spoor hielp. In de strijd voor zijn Stichting heeft hij volgehouden tot het laatste. In trouw aan zijn hoogste plicht heeft hij zijn leven gegeven voor de vrijheid, ook van „Valkenheide”.

In het vorige hoofdstuk gaven we reeds een beeld van de Stichting in oorlogstijd. Temidden van de sombere gebeurtenissen werd op acht oktober 1942 het dertig-jarig bestaan herdacht. Van de zijde van de N.S.B. werd grote druk op het opvoedingscentrum uitgeoefend. Bij herhaling werd de directeur bij de „Beauftragte” in Utrecht ontboden. Telkens weer werd „Valkenheide” verweten, dat men onvoldoende begrip — in feite in het geheel geen begrip — voor het nationaal socialisme toonde.

Inmiddels werd „Valkenheide” overstroomd met aanvragen tot plaatsing van gederailleerden.

Bestuur en directie weigerden opgaven te doen voor arbeid in den vreemde. De nieuwe N.S.B.-burgemeester van Maarsbergen versterkte het offensief tegen de inrichting. Geworsteld werd om aan de greep van de SS te ontkomen. Ronselaars in Duitse uniform bewogen zich over het terrein van de Stichting. Vordering van gebouwen dreigde.

Herhaaldelijk beriep „Valkenheide” zich op de rondzendbrieven der Kerken en op het standpunt van de Synode.

Het verzet was onmiskenbaar begonnen. En het groeide. In 1944 scheen de spanning te verminderen; het „dorp op de hei” werd min of meer met rust gelaten. De benoeming van een NSB'er tot directeur was afgewend. Het omvangrijke dossier met aanklachten tegen „Valkenheide”, waarmee steeds was bedreigd, bleef in het archief.

De invasie was op komst. In het andere kamp had men andere zorgen. „Valkenheide” vormde een post van de ondergrondse beweging in Nederland. Directeur en ambtenaren zaten ten volle in de verzetsstrijd. De „Dolle Dinsdag” bracht ook de inrichting in hoera-stemming.

Aan het verslag over de meest dramatische periode in het bestaan van „Valkenheide” ontleen we het volgende:

„In de nacht van 6 op 7 september hebben vele Valkenheide-bewoners wel schoten gehoord, maar zeker niet beseft, dat deze de inleiding waren van een zo moeilijke tijd als zelfs de ergste pessimist zich niet kon voorstellen. Wat hadden de schoten betekend?

De „ondergrondse”, waartoe ook Valkenheidenaars behoorden, hadden enige NSB-burgemeesters uit de omgeving, met aanhang, opgepakt en in het Isolatie-paviljoen opgesloten.

Duitsers hadden op de auto met gevangenen geschoten, maar de verzetsstrijders hadden hun doel bereikt. Een aantal landverraders was voorlopig uitgeschakeld.

Op de avond van die zesde september kreeg de heer Noordam een hartaanval, bovendien ontaardde een gevatte kou in longontsteking. Hij lag zwaar ziek te bed, toen een dag later de S.D. het hoofdgebouw omsingelde. De stunt — de gevangenneming van NSB'ers — was uitgelekt. Verhoren hadden weinig resultaat. Het aanwezige personeel

werd in de keuken bijeen gedreven en moest daar met de handen omhoog blijven staan, terwijl het gebouw doorzocht werd. Een verzetsstrijder zat — veilig — achter het orgel. De NSB-kameraden werden bevrijd, de Duitsers vertrokken. „Valkenheide” herademde en dacht dat het gevaar geweken was.

De volgende morgen echter, toen de verpleegden in de kerkzaal bijeen waren, kwam de S.D. terug. De Duitsers begaven zich naar het huis van de directeur.

Of zij tot de conclusie gekomen waren, dat hij alles van de zaak afwist en zijn ziekte maar simulatie was, of dat er soms verraad in het spel was — niemand zal het waarschijnlijk ooit precies weten. De familie werd uit het huis gejaagd en naar het hoofdgebouw gezonden. Kort daarop klonken schoten.

Valkenheide's directeur lag in het bloemperk voor zijn huis — gefusilleerd.....

„Valkenheide” leek lamgeslagen.

Op twaalf september had in alle stilte op het kleine kerkhof van de Stichting, na een rouwdienst in de kerkzaal, geleid door prof. dr M. J. A. de Vrijer uit Utrecht, de begrafenis plaats.

De begrafenis van hem, die vele, vele jaren voor „Valkenheide” een vader was geweest. Op last van de „autoriteiten” mocht alleen de naaste familie mee naar de dodenakker, enige medewerkers als dragers, maar geen van „zijn jongens”.

Het leven ging door, „Valkenheide” moest verder. Noordam zou dit niet anders hebben gewild. De luchtlandingen bij Arnhem deden de hoop herleven.

Maar opnieuw vielen schaduwen. Een — gelukkig — korte Duitse inkwartiering, de komst van vluchtelingen, een deprimerende stemming onder de jongens. Pupillen werden gevorderd voor graafwerk; men moest bukken voor dwang en overmacht. In de wintermaanden volgde langdurige legering van Duitse troepen. Bombardementen namen toe. Omstreeks 20 april begon de aanval van de Geallieerden op de Grebbe-linie. Twee dagen later werd „Valkenheide” spergebied. Duitsers kwamen en gingen, de SS verscheen.

Even dreigde een nieuwe ramp: „Valkenheide” zou moeten evacueren. Ook dit gevaar werd afgewend.

Op de derde mei verscheen een nieuwe eenheid van de SS, op de vierde mei gingen inkwartiering en vordering nog steeds door.

Eerst op de zevende mei reed een grote Canadese auto met een witte ster, gevolgd door een motorrijder, het terrein op en stopte voor het huis, waar de commandant van de SS verblijf hield. Heel „Valkenheide” stroomde er heen.

Toen de bevrijders het huis verlieten, werden ze stormachtig toegejuicht. De vaderlandse driekleur met oranje-wimpel werd gehesen, het zingen van het Wilhelmus volgde, korte toespraken, hoera's voor Koningin, Vorstenhuis en de vrijheid.

Aangrijpende uren op de hei.....

Vrijdag 11 mei werd de bevrijding feestelijk gevierd.

De apotheose vormde een dankdienst in de kerkzaal, waarin voorgingen ds A. W. Brink en ds B. C. Koolhaas.

„Valkenheide” was de oorlog doorgekomen. Met zware averij, maar als geheel intact.

Kinderbescherming in nieuwe banen

De na-oorlogse jaren: enerzijds fascinerend, anderzijds teleurstellend. De eensgezindheid, die ons volk in de jaren van onderdrukking en verzet had getoond, vermocht zich niet in de periode van wederopbouw te manifesteren.

Er is bij velen een groot hiaat aan kennis, dat maar ten dele gecompenseerd wordt door een eenzijdige, maar intense ervaring.

De onderlaag van de jongerenwereld van die jaren is nog te sterk in de ban van drang naar bezit — gestimuleerd door voedsel- en kledingschaarste — en het soms harts-tochtelijke verlangen om aan „levensvreugde" in te halen, wat men meende te zijn tekort gekomen.

De jacht naar plezier effende mede de weg naar kleine of grote vergrijpen. Het betrekkelijk nog ongeordende beeld, dat de samenleving in grote trekken vertoonde, was eerder aantrekkelijk dan correctief voor onevenwichtige naturen. Achter deze beide impulsen — geld en goedkoop vermaak — ontstond tevens een stuk verzet tegen het leven dat begrippen als redelijkheid en geordendheid ging eisen.

Temidden van deze problemen werd aan een nieuwe toekomst van „Valkenheide" begonnen. Daarbij zij opgemerkt, dat zich op het brede terrein van de kinderbescherming nieuwe methodieken hadden gepresenteerd, dat gewijzigde denkebeelden de aandacht vroegen en men vele principia uit het verleden geheel of gedeeltelijk moest prijsgeven.

De maatschappij onderging sterke wijzigingen, zo ook het levenspatroon van de jonge mens en — belangrijk voor „Valkenheide" — zijn benadering en begeleiding naar volwassenheid en zelfstandigheid.

In 1947 bestond „Valkenheide“ — zoals reeds gememo-reerd — 35 jaar. Ruim 2300 jongens brachten in die afge-ronde periode enige jaren in de inrichting door; dat is een gezamenlijk aantal van ruim twee en een half miljoen ver-pleegdagen.

Getallen zeggen niets, getallen zeggen alles.

Vóór alles moest de jeugd leren werken, de vreugde en de zin van de arbeid leren verstaan, gewennen aan het heil-zame ritme van het werk. Vooral in die na-oorlogse jaren is de ambachtsschool met haar drie-jarige cursus een zegen gebleken.

Over het vakonderwijs wordt het volgende opgemerkt:

„Gelijke kansen krijgen onze jongens slechts als hun naast vakkennis ook liefde voor het vak wordt bijgebracht. Hier is het, dat het voorbeeld van de leraren en hun helpers inspirerend werkt. Leraren, die ambachtsman zijn in de echte stijl van de oude gildemeesters, die hun leerjongens de geheimen van het vak en de liefde tot het materieel bij-brengen, zijn schaars. Wij prijzen ons gelukkig, dat „Val-kenheide“ een corps van dergelijke krachten heeft, dat steeds maar weer met onverwoestbaar optimisme zijn zware taak vervult.

Zwaar is deze taak vooral hierom, omdat bij alle selectie slechts een deel van de jongens voor vakopleiding op een ambachtsschool geschikt is. Voor velen is deze scholing te hoog gegrepen. Het enige wat wij dan geven is een arbeids-training, die op zich belangrijk is, maar geen opleiding kan zijn.

Wij zoeken voor dit probleem nog steeds een oplossing, want deze knapen belasten het schoolapparaat danig. Een oplossing ware ongetwijfeld te vinden door op „Valkenheide” slechts jongens op te nemen, die na voorselectie voor vakopleiding geschikt bleken. Dit zou echter vragen, dat een goed geoutilleerd instituut deze voorselectie verrichte en een dergelijk instituut is er vooralsnog niet.

Tevens zou niet opgelost zijn het nog moeilijker vraagstuk van de opvoeding van deze zwak begaafde, psychisch of motorisch gestoorde, moeilijk opvoedbaren en wel zo, dat ook zij een plaats in het arbeidsproces kunnen vinden en tot gelukkige mensen uitgroeien”.

Geleidelijkaan deelde ook „Valkenheide” in het herstel van de westerse wereld.

Verbouwingen en uitbreidingen, die jarenlang bedrijvigheid zouden geven, waren evenveel teken van een nieuwe opgang als verbetering en uitbreiding van gezonde recreatiemogelijkheden. Ook de zeer belangrijke nazorg kon op een breder vlak worden aangepakt en uitgevoerd. De oprichting van een oud-leerlingenvereniging en van een padvindergroep getuigde van activiteiten aan twee „fronten”.

Kort na de bevrijding verbond ds S. L. Hogenbrink zich als adjunct-directeur aan de Stichting. Nog geen half jaar later maakte een auto-ongeluk een einde aan zijn leven.

„Van ons ging een man, die een warme liefde kende voor dat wat verloren dreigt te gaan”, aldus een getuigenis aan zijn groeve. „Valkenheide verloor ook „Vader Renden”, die van de oprichting af alom in den lande voor „het dorp op de hei” sympathie en begrip poogde te wekken.

Verder gaat „Valkenheide”, met nieuwe mogelijkheden langs het oude spoor.

Het blijft gaan om de jeugd van ons volk, maar deze jeugd, geboren in de oorlog, is anders en de latere generatie zal nog anders zijn.

Het leven evolueert. En bij dit proces staat de jonge mens vooraan.

Her-oriëntatie, vernieuwing, dienstbaarheid, typeren de herleving van de Hervormde Kerk. Dit alles kan alleen maar de sociaal-maatschappelijke bewogenheid, die heel het verleden van „Valkenheide“ heeft gekenmerkt, versterken.

Onder het hoofdstuk „Geestelijke zorg“, schrijft de directeur — anno 1949 —:

„Dat „Valkenheide“ een Hervormde Inrichting is, betekent dat hier en Woord en Daad der Kerk worden uitgedragen en dat onze samenleving daarvan getuigen moet en mag.

Het was voor ons een hoogtepunt, toen op 9 mei 1948 ds A. Duetz 13 jongens en 2 leiders als lidmaat mocht bevestigen“.

Jongens komen en jongens gaan.

Meer jongens dan in het verleden, omdat het opsporings-apparaat aan verfijning heeft gewonnen. Of, anders gezegd, de maatschappij is strakker georganiseerd, er zijn minder mazen, zij is „doorzichtiger“ geworden.

De stroom is — helaas — groot.

Daar zijn in de eerste plaats de „regeringspupillen“.

Deze aanduiding wil zeggen, dat de kinderrechtter radicaal is geweest en dat de regering de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de jongen draagt tot zijn meerderjarigheid. De opvoedende zorg kan dan worden overgedragen aan „Valkenheide“ of aan een andere inrichting, maar de verantwoordelijkheid blijft berusten bij de Minister van Justitie.

Het kan ook zijn, dat de kinderrechtter deze uiterste maatregel wel wil gaan nemen, maar hem reeds tijdens het proces wil doen vastzetten in afwachting van de definitieve uitspraak.

De derde mogelijkheid is, dat de kinderrechter aanvanke-
lijk nog niet overtuigd is van de noodzaak om de jongen
voor de langdurige periode, die heropvoeding in een inrich-
ting als „Valkenheide" vergt, buiten het eigen gezin te
plaatsen. Hij wil het eerst nog eens aanzien en stuurt de
knaap als gezinsvoogdijpupil voor enige tijd naar een in-
richting; daarna kan hij periodiek beslissen over de al of
niet verlenging van de verblijfsduur.

Dan is er een grote groep jongens, die komen, zonder
dat de kinderrechter om het wangedrag van de jongen zelf
behoefde in te grijpen. De omstandigheden van het milieu
gaven echter de Raad voor de Kinderbescherming aanlei-
ding in te grijpen of op het verzoek van de onmachtige
ouders in te gaan en hen uit de ouderlijke macht te ont-
heffen.

Wanneer één van dit soort jongens op „Valkenheide"
terecht komt, is er meestal op zijn gedrag in pleeggezin of
tehuis, waar hij voordien via de door de kinderrechter ge-
nomen maatregel geplaatst was, wel het een en ander aan
te merken geweest, zodat een langdurig verblijf op „Valken-
heide" gewettigd is.

Reeds spoedig moest worden vastgesteld, dat bij alle
progressieve tendensen in de bevrijde landen van Europa,
aan de kinderbescherming de middelen werden onthouden
om door repressieve of preventieve maatregelen de ernstige
gevolgen van verhoogde criminaliteit, debiliteit, enz. zoveel
mogelijk te verzachten

De noodkreet uit 1950:

„Uit bezuinigingsmotieven worden kinderen, die speciale
behandeling nodig hebben, niet in inrichtingen verpleegd. Om
dezelfde reden is differentiatie van gestichten nog een wens,
die misschien wel iets dichterbij de vervulling is gekomen,
maar nog lang geen werkelijkheid is".

Financiële zorgen blijven kwellen
Nadelig saldo over 1940: f. 87.635,79
(1946: f. 88.007,39).

In 1949 herdacht „Valkenheide" het verscheiden van mr H. Th. s'Jacob, voorzitter van het bestuur in de periode van maart 1936 tot mei 1945.

VALKENHEIDE: vandaag en morgen I

Stelen om de armoede, de honger het hoofd te bieden

De huidige generatie glimlacht er om. De laagconjunctuur uit een weinig glansrijk verleden, zegt haar niets, omdat de hoogconjunctuur haar álles zegt. Het armoede-delict is een vrijwel dichtgeslagen hoofdstuk geworden. Er is een nieuw type delict ontstaan, uitsluitend een gevolg van de gestegen welvaart.

De hoogconjunctuur maakt jongeren „weelgedronken“, waarbij komt dat de maatschappij in haar huidige vorm de aanpassing aan het volwassen levenspatroon voor jongeren bijzonder moeilijk maakt. De opgroeiende mens waardeert anders, oordeelt anders, maakt door de openheid van het leven — de evolutie der techniek op onafzienbare terreinen — een snelle rijping door, is eerder volwassen. Men strijdt voor andere zaken dan waarvoor ouders en grootouders streden. Normen, die generaties aan elkaar doorgaven, zijn soms ingrijpend veranderd, niet zelden gedevalueerd, althans in de ogen van ouderen.

De beslotenheid van het gezin is onvermijdelijk aangestast, bindingen verzwakken en de eenzaamheid neemt toe.

Wie spreekt of schrijft over de levensproblematiek van de jeugd, bevindt zich immers op een hellend vlak: dat van algemeenheden, van generaliseren. Men mag en moet stellen, dat er altijd kortsluiting is geweest tussen het nieuwe en het oude, tussen de jonge en de oudere generatie. Wij zijn echter sterk geneigd te betogen, dat onze tijd deze kortsluiting aanzienlijk versterkt. Daarom was „gisteren“ op „Valkenheide“ anders, omdat het leven op deze inrichting een weerspiegeling is van de tijdgeest. En die wijzigt zich omdat het leven geen statische zaak is

Vandaag ziet „Valkenheide“ zich geconfronteerd met maatschappelijke verschijnselen als:

de gezinnen, waarin een jongen van 15, 16 jaar zijn gehele weekloon voor zichzelf kan besteden. Daardoor is een omgang met geld ontstaan, die tot rampzalige gevolgen kan leiden.

Begeleiding, belangstelling, vertrouwen en voorbeeld. Dit zijn factoren, die jongeren in een even boeiende als kwetsbare tijd niet kunnen ontberen. Maar vele ouderen, ook ouders, hebben het te druk met hun eigen bestaan.

Het amusementsleven van een deel van onze jeugd is volkomen steriel geworden. De goedkope sensatie van het dure jazz-concert, het hyper-moderne fototoestel, de grammofoonplaat, de transistor, de brommer, de scooter, de t.v. als gezelligheidskern ook de auto.

De diefstal, de joy-riding en wat dies meer zij, liggen dan in het vlak van de competitie met het „succesvolle” vriendje: stelen om te bezitten. Het soms groepsgewijs optreden van jongens — bendevoering achten we een te zwaar geladen woord voor dit verschijnsel — wordt veelal veroorzaakt door een hang naar bescherming, gemeenschap, begrip.

Vandaag zegt men op „Valkenheide” dit — en men zal het morgen herhalen — : „Heel veel jongens zouden nooit op „Valkenheide” komen, als de behoeftenschema's in de gezinnen en in het bredere milieu, waaruit zij afkomstig zijn, niet grondig waren verschoven”.

Allerlei dingen die thans tot de status behoren van het arbeidersgezin en die vroeger ongetwijfeld als luxe zouden zijn bestempeld, moet men hebben. Jongeren, die zijn opgevoed met mechanisch speelgoed en dus niet geleerd hebben op enigerlei wijze zelf in het spel scheppend bezig te zijn, die van jongsaf aan zich ook in hun spel niet wezenlijk konden ontplooiën, maar werden geleefd, zaten te kijken, zaten te luisteren naar t.v. of radio, zonder er zelf echt bij betrokken te zijn: dit type jongens heeft steeds meer behoefte aan grovere prikkels. Ook daarom is een welvarend Nederland nog niet een Nederland, waarin de cijfers der jeugdcriminaliteit dalen.

In geen jaren nog was het aantal aanvragen voor opname in „Valkenheide” zo groot. Maar tevens in geen jaren nog toonde de arbeidsmarkt zo weinig aanbod; was het zo moeilijk om de goede mensen te vinden, die in een „dienend” beroep — in casu de kinderbescherming — werkzaam willen zijn.

Te velen schieten tekort bij het opvoeden van jongeren, te weinigen voelen zich geroepen de kinderbescherming de helpende hand te reiken.

Waarom was „Valkenheide” er gisteren, waarom is het er vandaag en waarom zal het er — helaas — ook morgen zijn? Omdat, zolang er schaduwen van disharmonie over onze samenleving vallen, er leven zal zijn zonder perspectief en zonder herinnering aan een thuis, dat warmte en veiligheid bood; dit leven bergt de kiem in zich van verschraling en onrust, die prikkelt tot het zoeken van behoeftebevrediging, daar waar het de ander schaadt.

Te veel kinderen worden op vijf- of zesjarige leeftijd straatkinderen met alle kansen op scheefgroei en ontsporing. Eén ding is zeker: een leven van ontsporingen en laakbare daden geeft de meeste jongens geen bevrediging. Men mag stellen, dat heel hun houding, zelfs hun delict, een protest is tegen de leegte van hun bestaan.

Het „Valkenheide” van eergisteren waren de eigentijdse paviljoens op de hel, vóór de laatste wereldoorlog.

Het „Valkenheide” van vandaag is het centrum, waarvan de leiding na 1945 een nieuwe koers moest uitzetten. Veel van het oude was in de werveling van de tijd ten onder gegaan. De progressiviteit van het bestuur manifesteerde zich onder meer in een opdracht aan de nieuwe directeur, drs J. F. Haeck, om een studiereis te maken langs inrichtingen in Zwitserland (studie van de huisvesting). Later is dit ook gebeurd in andere Europese landen. De directeur legde zijn denkbeelden over de verdere ontwikkeling van het opvoedingscentrum in een rapport neer.

Het „Valkenheide” van vandaag en morgen zou de vruchten moeten plukken van een economisch en efficiënt beleid, waarmee gisteren moest worden begonnen. „Valkenheide” diende te worden een vakinternaat, waar, met de nadruk op een moderne opleiding, evenzeer aandacht zou moeten

worden geschonken aan een orthopedagogische behandeling van jongens, die in grote getale zouden komen. Hun aantal werd en was en is talrijk. Een vereiste was voorts, dat de opleiding van de pedagogische medewerkers ter hand moest worden genomen (geleidelijke niveau-verbetering). Voorts moest men rekening houden met de verder doorgevoerde differentiatie in het Nederlandse inrichtingswezen. De opleiding van de opvoedkundigen zou dientengevolge afgestemd moeten worden op zeer moeilijk opvoedbare, maar intellectueel normale jongens. In de derde plaats betekende de verkorting van de werktijd méér vrije tijd: de vrijetijdsbesteding diende een even belangrijk accent te krijgen als de vakopleiding.

Langs deze drie lijnen is naar „vandaag” toegewerkt: goede vakopleiding, scholing van de pedagogische medewerkers tot echte orthopedagogisch ingestelde groepswerkers en aandacht voor creatieve ontplooiing buiten de (verkorte) werktijd.

Ten aanzien van de zeer belangrijke vakopleiding geven we enige bijzonderheden:

Van 1945 af bood de toenmalige ambachtsschool meer mogelijkheden voor externe leerlingen, dus voor jongens van buiten „Valkenheide”. Mede daarom mag men deze school niet als een typische „gestichtsschool” zien.

De heer M. J. van Goeverden, de eerste directeur, heeft de voorbereiding van de uitbreiding en vernieuwing van de schoolgebouwen krachtig gestimuleerd en voorbereid. Het resultaat is, dat de ambachtsschool — thans lagere technische school geheten — sinds 1952 geleid door de heer N. B. Goudswaard, thans ongeveer 275 externe leerlingen telt.

Toelating van grote aantallen externe leerlingen had tot gevolg, dat er een grotere verscheidenheid ten aanzien van de vakken kan worden geboden.

Zo werd in 1954 de afdeling brood- en banketbakken aan de school toegevoegd en in 1957 de afdeling reparatie landbouwwerktuigen. Sinds 1959 kunnen kleermakersjongens er het textielbrevet halen.

Het nieuwe schoolcomplex kon in oktober 1957 in gebruik worden genomen.

De school op „Valkenheide" volgde de stormachtige ontwikkeling van het lagere nijverheidsonderwijs en kon niet meer uitsluitend beschouwd worden als school voor „handenontwikkeling". Zij biedt het moderne programma, met onder meer algemeen vormende vakken als: geschiedenis, aardrijkskunde en biologie.

Valkenheide's boerderij werd geheel gemoderniseerd, waardoor zij mede beantwoordt aan de opleidingseisen voor de agrarische vakken.

Kinderbescherming, die naar optimale resultaten streeft, kan geen genoegen nemen met grote groepen. „Valkenheide" is er in geslaagd de meeste groepen op een sterkte van 14 tot 16 jongens te brengen. Grote groepen worden zeer bewust als een aflopende zaak beschouwd, als dusdanig behandeld. De nieuwe paviljoens, waarvan de bouw begonnen is, zijn berekend op 14 jongens (15 bedden). Nadat Duitsers en Canadezen het gebouw voor de oudste jongens hadden geruïneerd, kon verbouwing niet uitblijven. Men richtte toen een modern verblijf in, met liefst 80 éénpersoons jongensslaapkamers. Uit het oogpunt van moderne visie op de Kinderbescherming was dit jongensdorp toen al zijn tijd vooruit. In 1947 wilde men kleine paviljoens gaan bouwen. Doch de vergunning voor deze nieuwbouw werd geweigerd, omdat de woningbouw voor ging. Toch ging men aan de slag. De verbouwing van het eerder genoemde paviljoen, geheel in eigen beheer, betekende voor de jongens en de technische dienst een grote krachtsinspanning. De brand, op 16 april 1950, in het nog niet verbouwde gedeelte, maakte het mogelijk een zogenaamde reservegroep te stichten op de uitgebrande zolder. Momenteel één van de aardigste groepen. De verbouwing van het paviljoen voor grote jongens was voorjaar 1951 geheel voltooid. Ook de overige groepsverblijven kregen een beurt en hoewel daar de slaapzalen nog niet geheel verdwenen zijn, is het toch gelukt van de dagverblijven sfeervolle huiskamers te maken.

De vernieuwing en uitbreiding van de huisvesting — gisteren begonnen — wordt vandaag voortgezet en —

Wij noemden reeds het contact met de ouders van de pupillen. De Nazorg ontwikkelde zich na de oorlog onder leiding van de heer W. Slagmolen; er wordt ook gebruik gemaakt van de medewerking van de nazorginspecteurs van de Centraal Bond. Er zijn sinds 1952 twee maatschappelijk werkers voor contact met de ouders.

Heropvoeding door een team, in groepsverband, is orthopaedagogiek. Is het dit niet, dan is het een slag in de lucht en niet veel anders dan verwijdering uit eigen milieu, zonder dat er een bepaald doel, een opgave, aanwezig is.

De inhoud van de cursussen, die op „Valkenheide” aan groepsleiders en assistent-groepsleiders worden gegeven, heeft geen ander doel dan de groepsleider te leren van paedagoog tot ortho-paedagoog te worden. De man, die in zijn samenleven en samenwerken met de jongens, voor wie hij vader, moeder en jeugdleider tegelijk is, moet leren zijn spontane reacties dusdanig te hanteren, dat zij genezend inwerken op de defecten van de jongens. Daarvoor is nodig, dat hij leert de adviezen van de wetenschappelijke staf en directie in doodgewone „pasmunt” om te zetten. Dit vraagt dagelijkse begeleiding.

Wij wezen reeds op de betekenis van zinvolle vrijetijdsbesteding in de opvoeding. Sportvelden, thans zeven in getal, een zwembad, een sportzaal (up to date, gebouwd in 1959), een ontspanningszaal en een lokaal voor handenarbeid bieden verrassende mogelijkheden voor wat met een groot woord als „culturele en creatieve ontwikkeling” wordt aangeduid.

Apart noemen we de nieuwe kerk (architect ir J. B. Baron van Asbeck te Driebergen) in de loop van dit jaar — 1963 — tot stand gekomen, een verrijking waarnaar jarenlang is uitgezien.

De enigermate ruimere financiële armslag van de laatste jaren leidt tot mogelijkheden van ontspanning buiten het centrum. Bij voorbeeld: een groep gaat eenmaal per jaar naar een goede toneelvoorstelling of naar een goed concert, naar een Mattheuspassion of een opvoering van de „Gijsbrecht”. De heer W. Bakkenes kon worden vrijgemaakt om dit alles te organiseren en te coördineren. „Valkenheide” bezit tal van zaterdagmiddagclubs, zoals padvinderij (met

een juweel van een troefhuis), voetbalclubs, groepen voor handenarbeid en natuurstudie, enz.

Uit het bovenstaande blijkt, dat „Valkenheide” wars is van elk isolement; de brug van inrichting naar maatschappij moet zo effen mogelijk zijn. Daar wordt althans naar gestreefd.

Hoe men de geestelijke verzorging op „Valkenheide” ziet, mag blijken uit een artikel, dat ds C. D. Buenk in 1954 schreef, en dat hieronder volgt:

„VERPLICHTE KERKGANG?

„Op Valkenheide is de kerkgang voor de jongens verplicht. Mogen we dat doen? Om hierop een antwoord te geven zal het allereerst noodzakelijk zijn ons te realiseren dat achter deze vraag een andere vraag staat, n.l. die naar de betekenis van de kerkgang in het algemeen. En daarachter staat nog weer een derde vraag: Waarom zouden wij eigenlijk God dienen?!

Om der wille van de korthed en de duidelijkheid poneer ik hier slechts enkele stellingen.

1e. Voor de mens die gelooft is het leven-met-God datgene wat zijn leven werkelijke zin en waarde geeft. Wie met God leeft weet wat levens-vervulling is. Buiten God kennen we alleen maar levens-vulling. De „vulling” verdooft het leegtegevoel, maar wordt gevolgd door een zich eindeloos repeterend „honger en dorsten”. Alleen de „ver-vulling” betekent daarvan het einde.

Als hier nu iemand, logischerwijze, zou vragen: „is dan dus toch het geloof, in de Bijbelse zin van het woord, onverdraagzaam-absolutistisch?”, dan kunnen we alleen maar antwoorden: „in de hoogste, diepste en beste zin van het woord JA!” Hoe kan het anders? In Jezus Christus heeft God immers alles voor ons, voor tijd en eeuwigheid. En in Hem geeft hij ons dat alles!

Dit is een van de redenen waarom wij menen er op te mogen en te moeten staan dat de jongens naar de Kerk gaan. Wij mogen hun de mogelijkheid, ook voor zichzelf tot deze ontdekking te komen, niet onthouden.

Zelfs al zouden de statistieken bewijzen (voorzover die iets bewijzen kunnen), dat slechts $\pm 1\%$ der oud-jongens later kerkelijk trouw blijft meeleven. Dit laatste moet wel een zweepslag zijn om te komen tot het zoeken van betere „wegen en middelen” om de jongens geestelijk te benaderen. Maar het kan noch mag een reden zijn om te zeggen: „als je er wat voor voelt kom je maar es neuzen, en anders blijf je maar weg”. 't Gaat immers niet om wat zij „voelen” voor God, maar om wat in God's Hart is voor hen! Daarom hebben zij en wij de kerkgang nodig.

2e. Er heerst onder de jongens (zowel de kerkelijk als de buitenkerkelijk opgevoeden) een hardnekkig misverstand dat het er in de dienst-van-God om gaan zou „brave” mensen te kweken. Voorzover zij iets van de Godsdienst begrepen hebben, is het hun vaste overtuiging geworden dat, als je gelooft, je een opiumslaaf bent. Geloven is voor hen: je laten afschepen met een zoethoudertje. Vlucht uit de harde en hatelijke realiteit, in de wensdromerij. En aangezien zij, stuk voor stuk, weten dat 'n knol 'n knol is (en dus geen citroen) „trappen zij er niet in”. Persoonlijk apprecieer ik deze aversie tegen de ont-manning door wat vaak als christelijk geloof gecolporteed wordt zeer. Maar het is m.i. uitermate belangrijk de jongens duidelijk te maken, dat geloven niets te maken heeft met zulk een wensdromerij of ontmanning. Maar wel met het weten: „Er is er altijd Eén, die me liefheeft, die me nooit opgeeft als 'n hopeloos geval Eén die me, ondanks de vuiligheid en modder waar ik onder zit, met vreugde accepteert. Eén, bij wie ik (als mijn branie eindelijk es 'n keer als een zeepbel uitelkaar spat) kan en mag uithuilen als een kind zonder dat ik weggehoond word als „'n fijne”. En daarom hebben zij, als wij, de kerkgang broodnodig!

Als we ze zo trachten te benaderen zullen zij ook nooit het gevoel krijgen dat zij gedwongen worden „God te dienen”. Mijn ervaring is tenminste dat zij altijd denken dat wij daarop uit zijn. En dan ligt vanzelfsprekend het: „Maar dat verd ik!” voor de hand of beter: op de tong!

Maar juist als wij de kleinzielige dreiging en bedreiging, — de angst — de angstaanjaging en ook het speculeren op hun zelfzucht uit de geestelijke benadering lichten, dan

luisteren zij. Heus, „helleprediking” hebben zij niet nodig! Want de Hel hebben zij meestal al achter zich, of nog om zich heen! Daarvan hebben zij met hart, ziel en lichaam, meer weet dan U en ik.

Maar het recht-toe recht-aan poneren van de heilige liefde God's (die de zonde haat, maar de zondaar liefheeft) doet ze stupéfait staan. En de ontdekking van het „neen-kunnen-zeggen” tegen die Almachtige God, fascineert hen waardoor hun „ja” vanzelf nader in het verschiet komt!

En hiermee komen we weer tot één van de redenen waarom wij op „Valkenheide” de kerkgang verplicht stellen.

Want als onze jongens „neen” zeggen tegen God, willen we, voorzover dat menselijkerwijs mogelijk is, dat zij wéten wat zij doen.

Wie zal ze n.l. tellen die „neen” tegen wat (Wien) ze niet kennen? Hier ligt m.l. de schuld aan twee kanten. Zeer zeker, en zelfs primair, aan de kant van de Kerk. Die verwaarloosde haar kansen in de politieke, sociale en wetenschappelijke situatie der 2e helft van de vorige eeuw (en langer).

Maar evengoed ligt er schuld aan de andere kant. Het over-accentueren van de waarde van het stoffelijke, het „op hol slaan”, met het historisch-materialisme en het daaruit voortvloeiende ongebreidelde optimisme op wetenschappelijk en etisch gebied, deze factoren waren inderdaad meer dan voldoende om de Kerk „kopschuw” te maken. En terecht!

Zo is hier dus, m.l. sprake van schuld aan beide zijden. Schuld tegenover het Evangelie.

En dat laatste, dat Evangelie, is het, dat we onze jongens willen doen horen en verstaan, als bevrijdend, troostend, verlossend, en de enige kracht die ook deze wereld bewoonbaar maakt.

Natuurlijk hopen we maar een ding, n.l. dat zij hier iets van zullen meedragen door hun verdere leven. Misschien zullen zij er dan ook achteraf iets van gaan begrijpen waarom er een „Valkenheide” is naast de Rijksopvoedingsgestichten? I Soms denk ik dat wel eens. Vooral als ik zo'n paar honderd „ouwe-neuten” bijeen zie op de jaar-

lijkse reünie. Hoewel, — misschien is ook dat wensdromerij. Hier geldt met recht: God weet het!

Even natuurlijk zijn we er van overtuigd, dat het ook radicaal anders kan uitvallen. En als ik dit zo neerschrijf moet ik terugdenken aan een ervaring op een huisbezoek in mijn 2e gemeente. Ik belde ergens aan en werd opengedaan door een man zonder boord en met stoppelbaard. Dit „opendoen” was betrekkelijk. De deur ging zover open, dat hij net zijn hoofd om de hoek er van naar buiten kon steken. Ik vroeg of ik binnen mocht komen. Hij antwoordde: „Neel ik doe er niet an! En m'n vrouw is niet thuis”. Toch lukte het me met hem aan de praat te komen. En, als gewoonlijk, kwamen de van ouds bekende en afgezaagde argumenten tegen geloof en kerk mij tegen. Woord en wederwoord volgden. Na bijna 'n half uur praten (hij binnen en ik buiten) zei hij (ongeveer) het volgende: „Kijk es dominee, als ik je goed begrepen heb wil je dat ik God zou dienen, — niet omdat ik bang ben voor een hel, — en ook niet omdat ik verlang naar een hemel, — maar nou ja laat ik maar zeggen uit liefde?”

Heel voorzichtig antwoordde ik hierop: „Ja, zo zou je het ongeveer wel kunnen formuleren”.

Prompt volgde zijn antwoord: „En dat verdom ik eeuwig!” Waarop ik nog een kwartier nodig had om hem duidelijk te maken dat ik dankbaar was voor dit speciale huisbezoek. Toen ik thuis kwam wist ik niet wat ik doen moest: lachen of huilen. Tenslotte ben ik in slaap gevallen met de woorden uit Psalm 2: „Die in de Hemel zetelt, licht”.

Ziet U, als onze jongens zo'n antwoord geven is dat „om te lachen” in z'n futiliteit-van-God-uit-gezien, en „om te huilen” vanuit z'n enormiteit van uit de mēns gezegd. Maar dan hebben we tenminste de winst behaald dat ze zuiver staan. En dan is dat „zuiver-staan” het resultaat van het „naar-de-kerk-moeten-gaan”.

Als ik het hier, aan het eind, eens heel erg gecompri-meerd mag zeggen, zou ik het zo willen formuleren:

„Wij verplichten de jongens tot regelmatige kerkgang, opdat zij, t.z.t., op een verantwoorde manier kunnen zeggen: „G.V.D.I.” òf „God, ik dank U, ook voor mijn verblijf op „Valkenheide”. Tot zover ds Buenk.

Het gaat tussen Maarsbergen en Leersum om het brengen van perspectief in jonge, soms geknakte, teleurgestelde, verbitterde, ontspoorde levens

Filosofieën moeten daarbij wijken voor de praktijk, voor de realiteit.

Jongens van „Valkenheide” hebben in hun hart hetzelfde verlangen als jongens waar dan ook: ze willen doodgewoon een klein beetje gelukkig zijn en als het kan, dat blijven.

Zij hebben de ouderen nodig, al erkennen ze dit zelden. Trouwens, welke jongen zou dit wel erkennen?

Een van de aantrekkelijkheden van „Valkenheide” is, dat er doodgewone mensen werken, met humor en nuchterheid, maar die bovenal het geloof hebben in de toekomst voor deze jongens, die hun zijn toevertrouwd.

Mensen, die het geloof in die toekomst niet geheel in het platte vlak zien. Mensen, die in grote eenvoud geloven, dat dit alles iets te maken heeft, alles te maken heeft, met het feit, dat dit gouden „Valkenheide” een inrichting is „uitgaande van de Nederlandse Hervormde Kerk”. Dat wil vertaald zeggen: Omdat Onze Lieve Heer het van de werkers van „Valkenheide” vraagt.

En die werkers menen, dat ook voor deze jongens er een toekomst is, omdat de strijd is beslecht, indachtig het woord van Christus:

„Mij is gegeven alle macht in hemel en op aard!”

„Valkenheide”: gisteren, vandaag en morgen.

De nieuwe wereld van morgen breekt aan als God wil zijn Alles in Allen; de laatste zekerheid voor jongen en opvoeder.

Wat in Zijn Naam begonnen wordt, begonnen is, moet lukken.

Colophon:

Tekst: Jan Roelfs

Typografische verzorging en illustraties: Frits H. Huysman

Foto's: Nico Jesse (pag. 10, 27, 45, 46, 64)

Violette Cornelius (pag. 28, 63)

Druk: Lugdunum Leiden.

